

୧୧୫୧୭

ଡି. ଏ. ଏ. ଏ.

କ୍ଷାବତୀ ନିଳା

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૨૪૯૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૬૨૧૧૧૦૧૨ (૧૧૧-૧ ૨

વિષય ૫૨:૩૪૫

દશાવતાર લીલા.

સચિત્ર

પ્રયોજક—હ. ના. શાસ્ત્રી ધમડાજાકર.
પ્રસિદ્ધ કર્તા—બાલકૃષ્ણ નાડશંકર શાસ્ત્રી.
મોતીલાલ શેઠની ચાલી—થાણા.

યદા યદા હિ ધર્મસ્તુ વિલયં યાતિ સર્વતઃ ।
ધર્મસ્થાપયેતું વિષ્ણુ વિભતિ દેહ મુક્તમમ ॥

ના. જ.

ભાવાર્થ—જ્યાં જ્યાં ધર્મ અવંધી લય પામે છે ત્યાં ધર્મ
સ્થાપવાને સારૂ વિષ્ણુ ભગવાન ઉત્તમ દેહ ધારે
છે ધારણ કરે છે.

સુરત બરાનપુરી ભાગળ ઉપર આવેલા શ્રી “ અનાવિલ ”
પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં ચુબાઈ લલિતુભાઈ દેશાઈએ છાપ્યું.

પ્રથમાવૃત્તિ.

પ્રત ૧૦૦૦

કિંમત

૦-૧૦-૦

સંવત ૧૯૮૦

દેવઉઠી એકાદશી.

તા. ૧૬-૧૧-૨૩.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ સંમત
૧૧૪૧૭

(કર્તાને સર્વ હક સ્વાધીન)

પુસ્તક મળવાનાં કેટલાંકાં:—

(૧) પ્રસિદ્ધ કર્તા પાસેથી

(૨) શાસ્ત્રી જીવજીરામ અંબારામ

મહીધરપુરા, વાણીઆશેરી—સુરત.

(૩) લલ્લુભાઈ નારણદાસ બુકસેલર

લીમણચોક—સુરત.

(૪) બાણીતા બુકસેલર પાસેથી

(૫) તુકારામ પુંડલીક શેરચે

માધવબાગ, મુંબઈ નં. ૪

નિવેદન

મહારા પૂજ્ય પિતાશ્રીનો કથાપુરાણશાસ્ત્ર વગેરે હિન્દુશાસ્ત્રનો ધાર્મિક ઓધનો જીવનમાર્ગ હોવાથી તેમાંથી મને પણ કાંઈ કાંઈ પ્રસાદી મળતી- મળે છે. ખાસ કરીને શ્રીમદ્ભાગવત પુરાણ સાંભળવાનો પ્રસંગ આવતો. તે સંસ્કારે મારા મગજમાં જડ ધાલી, અને સમય જતાં શ્રી ૦ ભા ૦ વાંચવાનો શોખ લાગ્યો. શોખના પરિણામે અને સંસ્કારોના પડવા આ પુસ્તકદ્વારા બહાર આવ્યા. ભગવાન અને ભક્તની વાતો ઝુંટી કાઢી. પણ મોટાં પુસ્તકના બીકથી અને ભક્તનાં ટુંક ચરિત્રો જીદાં બહાર પાડવાનો વિચાર હોવાથી ભગવતલીલાને જીદી રૂપાવી બહાર પાડી.

અવતારો ક્યાં થયા ? છેલ્લા ૭ અવતારો વિશે તો બહુ શંકાજ નથી પણ પૂર્વના ચારે ક્યાં થયા તે ચાકસ રચના દાખવી શકાય એમ નથી; કારણ પ્રભુને એમાં એમાં જાણનું રચના અને રચનાનું જાણ કરવાની ટેવ છે. પણ માનવોના અનુમાન ઉપરથી આપણે કળા શાસ્ત્રો કે પહેલા ત્રણ અવતાર આપણે (આર્ય લોકો) સંખ્યારીયા તરફ વસતા હતા એટલે તે તરફ થએલા હોવા વેદવેદ. ઋગ્વેદના ધણા મંત્રો તે તરફના વર્ણનના છે. એના ધણા વિદ્વાનોનું કથવું છે. (ખાસ કરીને લો ૦ ટિળક) વળી શ્વેતસમુદ્રનું નામ અઘાપિ દયાની ધરાવે છે. તે પરથી પણ ધારી શકાય એમ છે.

૪ થો અવતાર ઇશનની ઉત્તર તરફ થએલો હોવો વેદવેદ. એનું અનુમાન આ પ્રમાણે:—પાછળથી આર્ય લોકોના ત્રણ જીથો યુરોપ

ધરિન અને હિન્દ તરફ ગયાં, અને ત્યાં તેઓએ મહારાજ્ય સ્થાપ્યાં. એ જુથો ત્યાંની પ્રજા સાથે ભળી ગયાં, અને ત્યાંની પ્રજાએ ધર્મ, સુધારો, રીતરીવાજ વગેરે યોગ્ય લાગે તે ગ્રહણ કર્યો. ધરિનમાં પારસી મહારાજ્યની હકીકત આપણે સારી રીતે જાણીએ છીએ. તેની પણ પૂર્વની આ વાત છે. તેઓએ ધણા પ્રદેશ ઉપર પોતાની આણુ વર્તાવી હતી. “નામ તેનો નાશ” તે સુત્રાનુસારે એ રાજ્યના પણ વિભાગ થઈ ગયા, અને અતે નાશ પામ્યાં. તે સમયે હિન્દ, એશિ-આમાનનર અને મિસરમાં પણ મહાન રાજ્યો આવેલાં હતાં. ધરન તરફના લોકો પાછળથી ધર્મના ફેરફારથી અને રાજ્ય લોભથી અમે એકજ છીએ એમ ભૂલી ગયા, અને એક ખીજા જોડે લડવા લાગ્યા. હિન્દના આર્ય લોકોને તેઓએ હિન્દુ કહ્યા; કારણ તેઓ તે સમયે સિન્ધુ નદીની આસપાસ રહેતા હતા. તેઓને સ જોલતાં આવડતું ન હતું એટલે તેઓ સિન્ધુને બદલે હિન્દુ એમ કહેતા. તેજ પ્રમાણે ધરિનમાં આવેલી દાદત્ય નદીની આસપાસ રહેનારા લોકો દૈત્યલોકો એમ હિન્દુઓએ તેઓને સંબોધ્યા. વળી તેઓને શત્રુ ભાવે અસુર ગણ્યા. પારસી કામમાં અહુર શબ્દ દેવ તરીકે માનીતો છે. એટલે તેમાં પણ સ ને બદલે હ વપરાતો જોઈશું.

વળી હિદ્બ્ય=સોનું અને કશ્યપ=કપડાં. પીળાં વસ્ત્ર પહેરનારાં. મહાન પારશી રાજાઓ એવાંજ વસ્ત્ર પહેરતા; કારણ તેના પેગમ્બર જરથોસ્ત સાહેબ તેવાંજ કપડાં પહેરતા. વળી સોમ નામનો રસ તેને પારસીઓના ધર્મ પુસ્તકમાં હોમ શબ્દ વાપરેલો છે. હિન્દુઓના યમ, વરુણ વગેરે દેવોના નામ પણ એઓનાં ધર્મગ્રંથોમાંથી જોડે છે. અને હાલના પારસીઓ પણ માન્ય કરે છે-રમરે છે તે પરથી એકજ

હતા તે પણ સિદ્ધ થાય છે. એટલે દૈત્ય લોકીનાં પ્રથમ રાજ્ય ઇરાનની ઉત્તર તરફ હોવાં જોઈએ. પાછળથી તેઓ આખી પૃથ્વીમાં ફરી વળેલા હોવા જોઈએ. (મહાન્ અલેક્ઝાંડરની માફક)

પાશ્ચાત્ય મત પ્રમાણે પણ મનુષ્યોની ઉત્પત્તિ સુધરતાં સુધરતાં વાંદરોમાંથી થઈ તેને પણ આ અવતારો-મચ્છ, કચ્છ, વારાહ, નસિંહ વગેરે અનુમોદન આપે છે. એટલે જળચર, પછી જળસ્થળચર અને પછી સ્થળચર પ્રાણીઓ ઉત્પન્ન થયાં હોવાં જોઈએ. વળી તેમાં પણ પ્રથમ જંગલી જાતનાં અને પછી સુધરતાં સુધરતાં લાલના મનુષ્યો થયાં હોવાં જોઈએ. એ સિદ્ધ થાય છે.

એમાં જોઈતી ટુંક લકીકત બનતા પ્રયાસ પાછળ દાખની છં. વળી ભક્તકવિના પ્રભુ પ્રત્યેના યોધનાં કાવ્યઝરજીની વચનામૃત રૂપે થોડીક ટુંકા આપી છે.

આ પુસ્તક તપાસી આપનાર મુ. શ્રી ખડેરાવ માનાજી પવારનો નથા હપાવવામાં મદદ કરનાર મુ. શ્રીમાન વૈદ મનસુખરામ માતીરામ નવસારીકરનો તેમજ પુસ્તક તપાસવામાં મદદ કરનાર શ્રીમાન જીવજીરામ અંબારામ શાસ્ત્રીનો અને અન્ય સલાહ આપનારનો ઉપકાર બહુ શકાય એમ નથી.

ધમડાછા
(અમલશાહ)
તા. ૧૯-૧૧-૨૩.

લી. સેવક.

હરિશંકર નાડશંકર શાસ્ત્રી.

ભગવદ્ભક્તજનોને
સ્નેહાર્પણ.

પ્રયોજક.

— અનુક્રમમણિકા. —

[૧] નિવેદન

[૨] ભક્તિ વિષે ક'ઈક

[૩] દશાવતાર લીલા

[૪] કેટલીક હકીકત

[૫] વચનામૃત [ગદ્યપદ્યમાં]

“ જાતું જરૂર પડશે ઉઠી, ડ કો થતાં દરખાસનો;
ભક્તિ કરી તુ શરણુ જા પ્રીતે થકી ભગવાનની ”
અમૃત મળે કહી આપને, દેશે જવા શું હાથથી;
આ નવ ફરી મળે રત્નદેહ, વિચારશે તત્કાળથી.
જેને તમે પ્રીતે ભજો, ચારિત્ર વાંચો તેમણું;
વાંચી, વિચારી, વર્તવાથી, ભદ્ર થાઓ આત્મણું.

કર્તા.

અવતારનું નામ, તેનો હેતુ અને કાર્ય.

- ૧—મચ્છરૂપે પ્રગટી હયગ્રીવ (શંખાસુર) દૈત્યને મારી બ્રહ્માને વેદ લાવી દીધા તથા સત્યવન રાજાને પ્રત્યક્ષીલા દેખાડી.
- ૨—કુર્મરૂપે પ્રગટી સમુદ્રમંથન વેળા મંદરાચલ પર્વતને પીઠ પર રાખ્યો.....
- ૩—વરાહરૂપે પ્રગટી હિરણ્યાક્ષ દૈત્યને મારી પૃથ્વીને બહાર કાઢી.
- ૪—નૃસિંહરૂપે પ્રગટી હિરણ્યકશ્યપ દૈત્યને મારી પ્રહ્લાદજીને સહાય કરી.....
- ૫—વામનરૂપે પ્રગટી ઈંદ્રાદિ દેવોના હિતાર્થે બલિરાજાને બળવાને.
- ૬—પરશુરામરૂપે પ્રગટી ક્ષત્રિયોને સગ્ન કરવાને.....
- ૭—રામચંદ્રજી-રૂપે પ્રગટી રાવણને સંહારવા તથા રાજા, પુત્ર, ભાઈઓ વગેરેએ કેમ વર્તવું તેની નમુનારૂપ લીલા બતાવવાને.
- ૮—કૃષ્ણરૂપે પ્રગટી કંશને મારવાને તથા પ્રેમભક્તિની રીત લોકોને બતાવવાને.....
- ૯—બુદ્ધરૂપે પ્રગટી જીવનના હિતાર્થે ધર્મનો ઉપદેશ આપવાને.....
- ૧૦—કલ્કિરૂપે * પ્રગટી કળિના અધર્મનો નાશ કરી સત્યયુગનો પાયો નાંખવાને.....

* થવાનો છે. જગતમાં બહુજ પાપ પ્રવર્તતાં થશે.

ચાર યુગની આયુષ્ય ગણતરી.

યુગ.	વરસ.	
૧—સત્ય	૧૭૨૮૦૦૦	} થઈ ગયા.
૨—ત્રેતા	૧૨૯૬૦૦૦	
૩—દ્વાપર	૮૬૪૦૦૦	
૪—કલિ	૪૩૨૦૦૦	

ચાલુ સમય.

ચાર યુગ મળી એક ચોક્કડી થાય છે. તેના વરસ ગણતાં ૪૩૨૦૦૦૦ થયાં. હાલમાં ચોથો યુગ ચાલે છે. તે હાલ બાળ વયમાં છે. છતાં તે આજ પૃથ્વીમાં કેવા વેશ ભગવી રહ્યું છે ! તેની ઉંમર ૫૦૨૪ ની વરસની થઈ છે.

એક બૂકમાં કલિના ધર્મ નીચે પ્રમાણે ગણાવ્યા છે:—

ધર્મ, અર્થ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, માન, ઈર્ષા, દંભ, કપટ, રાગ, છગ, દેવ, દિંસા, પરસ્વીસંગ, મદ્યપાન, માંસાહાર આદિ પ્રવર્તશે. છતાં બચવાનો ઉપાય ?

કલિયુગમાં એક ગુણ રહેલો છે.

શ ?

શુદ્ધબુધર્મ સહિત ભગ્ન-સ્મરણ અહોનીશ કરવાથી તરત મુક્તિ મળે છે.

દેવોનાં વરસ.

૧ મનુષ્યવર્ષ=૧ દેવ અહોરાત્ર	}	હાલમાં વૈવસ્વત મનુ ચાલે છે.
૩૬૦ દેવઅહોરાત્ર=૧ દેવ વરસ		
૧૨૦૦ દેવવરસ=૧ દેવયુગ		
૧૦૦૦ દેવયુગ=૧ બ્રહ્માની રાત્રિ		
૩૬૦ બ્રહ્માના અહોરાત્ર=૧ બ્રહ્માનું વરસ		
૧૦૦ બ્રહ્માના વરસ=૧ પર		
૭૧ ચોક્કડી=૧ મનુ		
એવા ૧૪ મનુ ગણાવ્યા છે:—		

ભકિત વિષે કંઈક.

ભકિતનો સાધારણ અર્થ ભજન કરવું એવો ઉત્તર નાનું આળક પણ આપી શકશે. પણ તેનો યોગ્ય ખુલાશો થવા સાફ અત્રે ને ખોલ ખોલીશ.

ભકિત શબ્દ ભજ્ઞાતુ ભજન કરવું તે પરથી થયો છે.

પ્રકાર:—એના પ્રકાર બહુ જાતના હોઈ શકે. ઇશ્વરની ભકિત, માતાતાનની ભકિત, ગુરૂની ભકિત, દેશની ભકિત, વડીલોની ભકિત, ન્યાતજન વગેરેની.

હિન્દુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે ભકિતના (ઇશ્વર પ્રાપ્તિના) ત્રણ પ્રકાર પાડેલા છે. જ્ઞાન, ઉપાસના અને કર્મ.

કર્મનો અર્થ ક્રિયા કરવી—કામ કરવું. સ્નાનસંધ્યા, પૂજન, હોમ કરવો, દેવસેવા કરવી વગેરે કર્મના પગ છે. કલિયુગમાં કર્મજ પ્રાધાન્યપદ ભોગવે છે. એથી જ્ઞાન થાય છે. જ્ઞાનમાં મોક્ષ રહેલો છે. કર્મથી:—મગ, વિક્ષેપ અને અજ્ઞાનનો નાશ થાય છે. સુસંસ્કારો મગજમાં જડાય છે, અને તેથી ભકિતમાર્ગ ખુલ્લો થાય છે.

કર્મના પ્રકાર:—^૧નિત્યકર્મ, નૈમિત્તિક, પ્રાયશ્ચિત, કામ્ય અને નિષિદ્ધ નિત્યકર્મ=દરરોજના કર્મ. સંધ્યા પૂજન વગેરે.

નૈમિત્તિક:—નિમિત્ત એટલે કોઈપણ કારણસર કરવું તે. સીમંત, ઉપનયન સંસ્કાર વગેરે.

પ્રાયશ્ચિત્તઃ—એટલે કાંઈપણ જાણુ અજાણુથી થઈ ગએલાં પાપોને મટાડવાને. તીર્થસ્નાન, ભજન કિર્તન કરવું—કરાવવું.

કામ્યઃ—એટલે કાંઈપણ મનમાં ઇચ્છા થવાથી કરવું તે.

નિષિદ્ધઃ—એટલે દુશ્મનના નાશ માટે કર્મ કરવું તે. એને માગક્રિયા કરાવવી પડે છે.

ઉપાસનાઃ—ધણી રીતે કરી શકાય છે. એના નવ પ્રકાર પાડેલા છે.

“ જયણં કિર્તનં વિષ્ણોઃ સ્મરણં પાદ સેવનમ્ ।

અર્ચનં વંદનં દાસ્યં સહયમાત્મનિવેદનમ્ ॥ ”

અર્થઃ—શ્રવણ (સાંભળવાથી) કિર્તન (ભજન કરવાથી) સ્મરણ (નામ જપવાથી) પાદસેવન [પગપૂજન કરવાથી] અર્ચન [પુષ્પ ચંદન વગેરે મૂર્તિની પૂજન કરવી] વંદન (નમસ્કાર કરવા) દાસ્ય (દાસપણું) કરવું સામ્ય (મિત્રભાવે) તથા આત્મનિવેદન (પોતાના આત્માને પરમાત્મા સન્મુખ રજી કરવો).

જ્ઞાનઃ—એ વંદ છે રશત્રુઓ છૂતી ને તે અહંશક્તિ એવી ભાવના થાય એટલે સાકાર ઉપરથી નિરાકારરૂપે પ્રભુને ઓળખવા.

દશાવતાર.

દશ લીલાઓ.

૧. મચ્છરૂપે ભગવાન.

આ અવતાર લેવાના મુખ્ય એ કારણ છે:—(૧) હુયગ્રીવ દૈત્યને મારી વેદ લાવવાને. (૨) સત્યવ્રત રાજાને પોતાની માયાવડે પ્રસન્નસ્થિતિ બતાવવાને.

૧—હુયગ્રીવ નામે અળવાન રાક્ષસ થઈ ગયો. તે ઘણા લોકોને દુઃખ આપતો હતો. એ એટલો અળવાન થઈ પડ્યો હતો કે તેને કોઈ હરાવી શકતું નહિ. તો પછી તેને મરણનો તો ભયજ ક્યાંથી ? એક વખત તેણે બ્રહ્માના વેદનું દરણુ ક્યું. એથી બ્રહ્માજીએ ભગવાનની સ્તુતિ કરી. આ સમયે ભગવાને પોતાના ભક્ત સત્યવ્રત રાજાને પ્રસન્નલીલા બતાવવા માટે મચ્છાવતાર^x ધારણ કર્યો હતો. એવા મચ્છરૂપે ભગવાને હુયગ્રીવને મારી બ્રહ્માને વેદ લાવી આપ્યા.

૨—પૂર્વે દ્રવિડ દેશમાં સત્યવ્રત નામે રાજાઈ થઈ ગયા. તે જળપાન કરી ભારે તપશ્ચર્યા કરતા હતા. એક દિવસ એ રાજા કૃતમાલા નામની નદીમાં તર્પણ કરતા હતા. ત્યાં તેના પાણીથી ભરેલા ખોળામાં એક સુંદર માછલી આવી ગઈ. રાજાએ તેને પાણીમાં નાખી

^x પ્રથમ ચાર અવતાર એશિયાની ઉત્તર (સૈમીટીયા તરફ) થયા હોવા જોઈએ.

દીધી. ત્યારે તે માછલી વાચારપે બોલી કે હે રાજા ! આ જલમાં મોટી મોટી માછલીઓ (મચ્છા) નાની માછલીને ખાઈ જઈ પોતાની ક્ષુધા મટાડે છે, તો મને એ લયમાંથી બચાવો. દયાળુ રાજાએ એક કલશમાં જળ ભરી તેમાં તેને નાખી આશ્રમમાં લઈ ગયા. બીજે દિવસે માછલીને (મચ્છને) એકદમ વધેલી જોઈ રાજાએ તેને પાણીના ગાળામાં નાંખી. એ પ્રમાણે દિનેદિને તે માછલીએ મોટા મચ્છનું રૂપ ધારણ કરેલું જોઈ રાજાએ તેને અનુક્રમે કુવામાં, તળાવમાં, સરોવરમાં, અને અનેક મોટાં મોટાં જલાશયોમાં નાખ્યો. પણ જ્યાં જુએ ત્યાં તે મચ્છ મોટો ને મોટો થતો જણાયો. છેવટે રાજાએ તે મચ્છને સમુદ્રમાં નાખવાનો વિચાર જણાવ્યો. ત્યારે મચ્છ મનુષ્ય સાદે બોલ્યા કે:—હે રાજા ? અહીં મોટા બળવાળા મગરમચ્છો મને ખાઈ જશે, એ પ્રમાણે મચ્છરૂપે ભગવાન જાણે મુંઝાતા ન હોય ! નેવા જણાતાં જાતી રાજાએ પૂછ્યું કે મચ્છરૂપથી અમને મુઝાવનાર આપ કાણ છો ? એક દિવસમાં એકદમ વધી જતાં જળચર પ્રાણીઓ આ જગતમાં મેં ક્યાંએ દીઠાં નથી કે સાંભળ્યાં પણ નથી. માટે આપ અવશ્ય સાક્ષાત્ નારાયણ રૂપજ છો, એમ મારી ખાતરી થઈ છે. તો એ રૂપ તમે શા કારણથી ધર્યું છે તે હું જાણવા ઇચ્છું છું.

મચ્છરૂપે* ભગવાન કહે છે:—હે રાજા ! તારી ભક્તિથી હું

* કૃત્તી ઉપરનો ભાગ મનુષ્યનો અને ન.ચેનો ભાગ મચ્છ જેવો એક જળચર હોય. કાઠ કાઈ વખત મહાસાગરોમાં દેખા દે છે એક એક જોડું આફ્રિકાને કિનારેથી જળમાં પકડાયું હતું. તેમાંથી એક મચ્છ પાણીમાં જતો રહ્યો હતો. તેમનો એક મચ્છ હંગકાંડમાં બ્રિટિશ મ્યુઝી-યમમાં છે. એટલે આ અવતાર થયાની ખાતરી થાય છે.

પ્રસન્ન થયો છું. હું કહું તે તું સાંભળ. આજથી સાતમે દિવસે આ પૃથ્વીનો પ્રલય થશે. ત્યારે भारी પ્રેરણાથી એક મોટું વહાણ તારી પાસે આવશે. તેટલા વખતમાં તું સઘળી ઔપધિ અને સર્વ પ્રકારનાં ખીજ લઈને સપ્તર્ષિઓ અને સર્વ જીવોની સાથે ધીરજથી એ મોટા વહાણમાં ચઢજે. બ્રહ્માની રાત્રિ પુરી થશે, ત્યાં સુધી હું એ વહાણને સમુદ્રમાં ખેંચ્યા કરતો વિહાર કર્યા કરીશ. એમ કહી મન્દહરે ભગવાન ત્યાંથી અંતર્ધાન થઈ ગયા.

સત્યવ્રત રાગ સઘળી તૈયારી કરી સાતમા દિવસની રાહ જોવા લાગ્યા. સાતમે દિવસે સમુદ્રે મર્યાદા મૂકી પૃથ્વીને કુઆવતી રાગએ જોઈ. એકદમ અનિવૃષ્ટિ થવા લાગી. સઘળે અંધકાર વ્યાપી રહ્યો. એવામાં ત્યાં એક મોટું વહાણ આવતું જણાયું. તેમાં સઘળી ઔપધિ, ખીજ, સપ્તર્ષિ અને બધા જીવોની સાથે સત્યવ્રત રાગ બેઠા.

પછી પ્રભુનું ધ્યાન ધરતા તેને આવવાની રાહ જોવા લાગ્યા. એવામાં ભગવાને (કેટલી ઉપરનો ભાગ મનુષ્ય જેવો છે એવા) દર્શન દીધાં : આવું અદ્ભુત રૂપ જોઈ રાગ વિરમય પામ્યા. ત્યાર પછી ભગવાને તે વહાણને બ્રહ્માની રાત્રિ પુરી થઈ ત્યાં સુધી સમુદ્રમાં ફેરવ્યા કર્યું. **સત્યવ્રત** રાગએ પરબ્રહ્મ સંબંધી જે જે પ્રશ્નો પૂછ્યા તેના યોગ્ય ઉત્તર આપી જ્ઞાન આપ્યું.+

* મન્દહરજીવાને એક એક શીંગડું હતું. અને તે શીંગડા સાથે વામુડી નાગને બધી તેને ફોડું સમજી તે ફોડાંને વહાણ સાથે બધી ભગવાન જળમાં રાત્રિદિવસ ફરી હતા.

(ઓ. મા. પુ.)

+ આ લીલામાં પ્રલય કાળ થએલો એવું લખવામાં આવ્યું છે. પરંતુ તે ખરેખર થએલો હોય એવું લાગતું નથી. માત્ર સાત દિવસમાં સત્યવ્રત રાગ ઉપર પ્રસન્ન થઈ પ્રલયસ્થિતિ બતાવેલી લાગે છે.

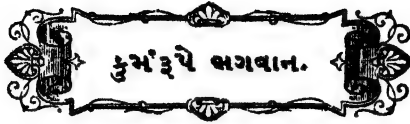
મત્સ્ય અવતાર

કર્મ અવતાર.

આ પ્રમાણે ભગવાનના અનુગ્રહથી સત્યમેવ રાગ વૈવરવત મનુ થયા. તેમજ બ્રહ્મવિદ્યા તથા મન્વંશપુરાણનું સર્વ જ્ઞાન ભગવાને પ્રસન્ન થઈ આપ્યું. એ પ્રમાણે ભક્તની ઈચ્છા પૂર્ણ કરી ભગવાન ત્યાંથી અંતર્ધાન થઈ ગયા.

છઠ્ઠા મન્વંતરમાં વૈરાજની સંભુતિથી “અજિત” નામે ભગવાન થયા. જેણે પાછળથી કાચ્યાનું રૂપ ધારી મદરાચલ પર્વતને પકડી રાખી સમુદ્ર મંથન કરી દેવોને અમૃત પાતું હતું. વૃતાંત નીચે પ્રમાણે.

દૈત્યોએ ધણા દેવોનો નાશ કર્યો તેમજ દુર્વાસાના શાપથી * ઇન્દ્રાદિ દેવો ગભરાઈ અભ્રાણ પાસે ગયા. ત્યાં જઈ તેમણે પોતાનું દુઃખ નિવેદન કર્યું. એ દુઃખનું નિવારણ પોતાથી થઈ શકે એવું ન હોવાથી અભ્રા દેવો સહિત લોકલોકથી ✕ પણ અધિક ગણાતું અજિત ભગવાનનું સ્થાનક હતું ત્યાં ગયા. અભ્રાદિ દેવોએ ભગવાનની સ્તુતિ કરતાં વૈકુંઠાધિપતિ ભગવાને દર્શન દીધાં. સર્વ દેવોએ નમસ્કાર કર્યા.

* એક દિવસ દુર્વાસા ઋષિને રસ્તામાં ઇન્દ્ર મળ્યા. તેને જોઈ ઋષિએ પોતાના ગળામાની માળા કાઢીને આપી. લક્ષ્મીના મદવાળા ઇન્દ્રે તે માળાનો અનાદર કર્યો, અને તેને ઐરાવત હાથીના કુંભસ્થાનમાં નાખી. હાથીએ તે માળાને પગ તળે છુંદી નાખી એ જોઈ ઋષિએ ક્રોધે ભરાઈ શાપ દીધો કે ત્રણે લોકની સાથે તું લક્ષ્મી રહિત થા.

✕ જુઓ કેટલીક હકીકત.

ભગવાન કહે છે:—હે બ્રહ્માદિ દેવતાઓ ! સર્વ એકચિત્તે સાંભળો. કંઈ મોટું મહત્વનું કામ કરવું હોય ત્યારે શત્રુ સાથે મિત્રતા રાખવી. અને કામ સિદ્ધ થયે ઉદર સાથે જેમ સર્પ વર્ત્યો હતો તેમ કરવું. + માટે પાછા ત્યાં જઈ અમૃત કાઢવાની તૈયારી કરો.

અમૃત પીવાથી જીવ મોતથી ઘેરાઈ ગયો હોય તો પણ અમર થાય છે. સઘળી લતા, ખડ, ઔષધિઓ વગેરે ક્ષીરસાગરમાં નાખી મંદરાચલની રવાઇ કરી, વાસુકી નાગનું નેતરું x કરી, સમુદ્ર-મંથન કરો તેમાં હું તમને જોઈતી સહાય આપીશ. એમ કહી ભગવાન અંતર્ધાન થયા. પછી સઘળા દેવોએ દૈત્યો સાથે મૈત્રી કરી અમૃત કાઢવાની તૈયારી કરી. સઘળી વનૌષધિઓ અને મંદરાચલ પર્વતને લઈ સર્વે ક્ષીરસાગર (સ્વેત સમુદ્ર) તરફ ચાલ્યા. રસ્તામાં પર્વત ન ઉંચકાવાથી પડતો મૂક્યો. પરંતુ ત્યાં ભગવાને આવી મદદ કરવાથી તેને સમુદ્ર કાંઠે લઈ આવ્યા.

ભગવાને *ગરુડને રજા આપી. પછી સર્વ સમુદ્ર-મંથન કરવા

+ એક પેટીમાં સર્પ સપડાયે હતો. તેને બહાર નીકળવાને ખીલકુલ રસ્તો ન હતો. એવામાં ત્યાં ઉદરે આવી દોડાદોડ કરી મૂકી. સાપે પેટીમાં બાકાઈ પાડવા ઉદરને ધણી કાલાવાલા કર્યા, અને તેને ઇજા નહિ કરૂં એવું અભયવચન આપ્યું. ઉદરને દયા આવવાથી પેટીમાં એક બાકાઈ પાડ્યું એટલે સર્પ બહાર નીકળ્યો. ભૂખ્યા સર્પએ તેનો અહાર કર્યો—મળી ગયો.

x નેતરું=રોશનું.

* ગરુડ હોય ત્યાં સર્પ આવી રાકતો નથી; કારણ કે ગરુડને બધું છે.

લાગ્યા. પરંતુ જાણે કીધી પર્વત પાણીમાં ડૂબી ગયો. તત્કાલે જાગૃતને કાચખાનું+ ૩૫ કરી મંદરાચલને બહાર કાઢ્યો આ પ્રમાણે મંથન કરતાં પ્રથમ હુલાહુલ નામનું ઝેર નીકળ્યું. આથી બધા લોકો ગભરાયા લાગ્યા. જાગૃતની સૂચનાથી તેઓ સર્વે દેવાસભાં જ્યાં સદાશિવ એકા હતા. ત્યાં ગયા. ત્યાં જઈ સર્વેએ હાથ જોડી ઝેર વિષેની વાત કહી સંભળાવી. શંકરે ખોતાની સ્ત્રી ઉમાશ્વને પૂછ્યું, કે પ્રિયા ! ક્ષીરસમુદ્રનું મંથન કરતાં ઉત્પન્ન થયેલા ઝેરથી પ્રજાઓને મારે અભયદાન દેવું એ સાધુ^૧ પુરુષોનો ધર્મ છે. જે એવા લોકો પર દયા રાખે છે. તેમના પર હિંસર પ્રસન્ન થાય છે એ પ્રમાણે પાર્વતીશ્વને કહી તેમની રમ લઈ શંકર જાગૃત ત્યાં જઈ જાણે અમૃત પીતા ન હોય, તેમ તે ઝેરને પી ગયા !

દેવ-દૈત્યોએ પુનઃ સમુદ્રમંથન કરવા માંડ્યું. એ પ્રમાણે મંથન કરતાં તેમાંથી ૧૪ રત્નો નીકળ્યાં. કહ્યું છે કે:—

લક્ષ્મી કૌસ્તુભ પારિજાતક સુરા ધન્વન્તરી ચંદ્રમા

ગાઘઃ કામદૂષા સુરેશ્વરગજો રંભાદિ દેવાંગના ॥

અશ્વઃ સસમુક્ષો સુધા હરિજનઃ શંખો વિષ્ણુચામ્બુધે-

રૈત્તાનોતિ ચતુર્દશઃ પ્રતિદિનં કુર્યાત સદા મંગલમ્ ॥૧॥

ચૌદ રત્નો:—લક્ષ્મી, કૌસ્તુભમણિ, પારિજાતક વૃક્ષ, ધન્વન્તરી (વૈશ) ચંદ્રમા, કામદૂષા ગાય, ઐરાવત હાથી, રંભા, સસમુખી ઘોડો, અમૃત, શંખ, વિષ અને પ્રાંડીવ નામનું ધનુષ.

+ કેડથી નીચેનો જાત્ર કાચખા જેવો અને ઉપરનો જાત્ર મનુષ્ય જેવો.
૧ જેના આચરણ અનુકરણીય હોઈ જંગમમાં પૂજ્ય મનાતા હોય એવા પુરુષો. (હાલના સિખ માયતા અમલ સાધુઓ નહિ.)

૩. વરાહરૂપે ભગવાન.

અભાજીએ સૃષ્ટિ સૃજને તેમાં ધણા જીવો ઉત્પન્ન કર્યાં. તેમાં કેટલાક દુષ્ટ મનુષ્યો પણ નીકળ્યા તેઓએ જગતમાં ફેર વર્તાવવા માંડ્યો. તેઓમાં હિરણ્યકશ્યપ અને હિરણ્યાક્ષ મુખ્ય હતા. હિરણ્યાક્ષને મારવાને ભગવાનને વરાહ અવતાર લેવો પડ્યો તેની વાર્તા નીચે પ્રમાણે:—

પૂર્વે કશ્યપ નામાના ઋષિ થઈ ગયા. તેમને દીતિ નામની સ્ત્રી હતી. લાંબી મુદત સુધી કાંઈ સંતાન ન થવાથી દીતિએ પોતાના પતિ આગળ આવી હાં* કરી પુત્રની માગણી કરી. જ્ઞાતી કશ્યપે ના કહેવા છતાં દીતિએ પોતાની હાં છોડી નહિ. સ્ત્રી હાં આગળ કશ્યપજીનું કાંઈ ન ચાલવાથી ના મરજી છતાં તેમણે યોગબળ વડે એ પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. જેના નામ હિરણ્યકશ્યપ અને હિરણ્યાક્ષ પાડ્યાં. ના મરજી છતાં ઉત્પન્ન થએલા હોવાથી તે દૈત્ય (આસુરી) ત્રિતિવાળા કહેવાયા. મોટા થતાં તેઓ અભાના વરદાન વડે મોટા બળવાન નીવડ્યા. હિરણ્યકશ્યપે પૃથ્વીનું રાજ્ય તાબે કર્યું.

મોટાભાઈના હિત ખાતર નાનાભાઈએ રાજ્યકારભાર-પ્રધાનપણું કરવા માંડ્યું. એ ભાઈઓના પરાક્રમથી ત્રણે લોક ડરવા લાગ્યા. એક વખતે હિરણ્યાક્ષ યુદ્ધ કરતો કરતો સધળે જય મેળવતો સ્વર્ગલોક દેવલોકમાં જઈ ચઢ્યો. પોતાના બળના તેજથી ઝાંખા પડેલા ઇન્દ્રાદિક દેવોને સંતાઈ ગએલા જોઇને “તેઓમાં બળ નથી, તેઓ

* સ્ત્રીહાં, બાળહાં, રાજહાં, યોગીહાં અને અધીહાં.

ઉન્મત્ત છે” એમ કહી મોટી ગર્જના કરતો ત્યાંથી પાછો વળ્યો, અને માયાવી બળવડે સમુદ્રમાં ઉન્મત્ત હાર્ષાની પેઠે પેડો. ધણી વખત સુધી સમુદ્રમાં ફરી, ધણી જળચર પ્રાણીનો નાશ કરી વિલાવરી નામની નગરીમાં આવી ચઢ્યો. ત્યાં પાતાળના પાળનારા જળચર પ્રાણીના સ્વામી વરુણદેવને જોઇ મસ્કરી કરી બોલ્યો, કે હે દૈત્યોને મારી રાજસૂય યજ્ઞ કરનારા તમે મને યુદ્ધ આપો. વરુણદેવ બોલ્યા, કે હે બળવાન રાક્ષસરાજ આપનાં પરાક્રમ એવાં છે, કે આપની સાથે વરાહ ભગવાન વિના કાંઈ પણ યુદ્ધ કરવાને સમર્થ નથી. તારો ગર્વ તે ઉતારશે અને તેને હાથે તું રણશય્યામાં સુઈશ—મરણ પામીશ.

એવાં વરુણદેવનાં વચનને તિરસ્કારી કાઢી નાસ્તુ પાસેથી ભગવાનના સમાચાર જાણીને ઉતાવળથી તે રસાતળમાં પેડો. ત્યાં આગલી દાઢની અણી-વડે પૃથ્વીને લઈ આવતા વરાહ-ભગવાનને* જોઈ મસ્કરી કરીને બોલ્યો કે અહો! આ પાણીમાં ફરનારો વરાહ× છે. હે સૂરના+ જેવી આકૃતિવાળા! આ પૃથ્વીને લઈને મારી નજર આગળથી તું કુશળ જવાનો નથી. એ અમને પ્રહ્લાએ આપેલી છે. માટે તું પૃથ્વીને છોડી દે. હે મૂઠ! આજે તને મારીને મારાં સગાં સંબંધીનો શોક ટાળીશ. તારા મરણથી દેવો અને ઋષિઓ મૂળવમરના—આશ્રય વિનાના થઈ જશે. શત્રુના વચનરૂપ બાણોથી.

* ભગવાનની ઇચ્છાથીજ દૈત્યોને મારવા આગળથી આવું રૂપ લીધું હતું.

× વરાહ પણ ક્રોધાવ છે

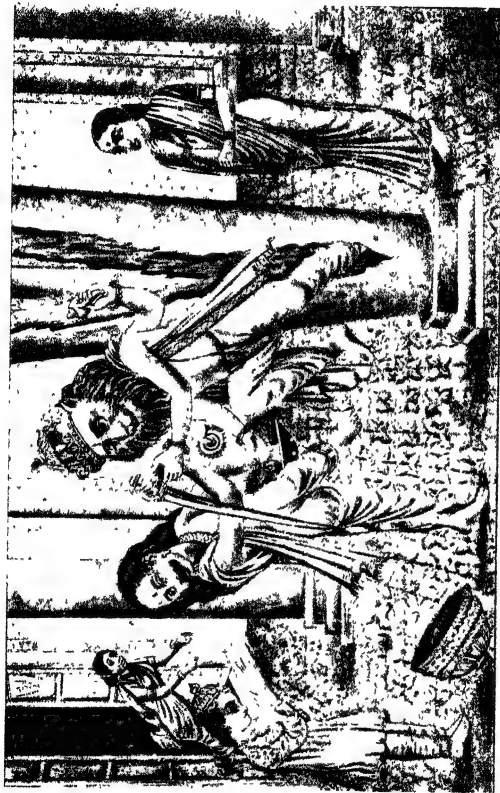
+ કુરુ.

વરાહ અવતાર.

વેંકટી ચારી પ્રિંટિંગ સંસ્થા, 'મહા-ગદ', મેડ., મુંબઈ.

नृसिंह अयनार.

દુઃખ પામતા ભગવાન પૃથ્વી સહિત એકદમ બહાર નીકળ્યા. પૃથ્વીને પાણી ઉપર મૂકી તેમાં પોતાની આધારશક્તિ નાખી ભગવાન શત્રુ પ્રત્યે હસતા હસતા બોલ્યા. હે દુષ્ટ હિરણ્યાક્ષ ! તું કહે છે તે ખરું છે. હું વનમાં ફરનારા સૂર જોવા છું. તોપણ તારા જેવા કુતરાને ભક્ષાર્થે શોધું છું.

તે તારી ગદાએ કરી અમને (દેવોઆદિ) નસાડ્યા છે. અમે લડવાને અશક્ત છીએ. તો પણ તારી સામે ઉભા છીએ. આથી હિરણ્યાક્ષને ધણો ક્રોધ ચઢ્યો. અને એકદમ ભગવાનને ગદા મારી. ભગવાને આડા તરી તે ગદાને છટકાવી તેને છેતર્યો. આમ ધણા સમય સુધી બંને વચ્ચે ગદાયુદ્ધ ચાલ્યું પરંતુ કેમે કરી કાઠની હારજીત થઈ નહિ. છેવટે ન ફાવવાથી હિરણ્યાક્ષે ભગવાન ઉપર ત્રિશૂળ ફેંક્યું. ભગવાને સુદર્શન ચક્રવડે તે ત્રિશૂળને કાપી નાંખ્યું. પોતાના ત્રિશૂળનો નાશ થયેલો જોઈ માયાની દૈત્ય જોરથી ભગવાનની છાતીમાં મૂકકી મારી અંતર્ધાન થઈ ગયો. પણ પુનઃ આવી કંઈ ન ફાવવાથી માયા વડે પત્થર, વિષા વગેરે ચારે કાર વર્ષાવવા લાગ્યો જ્યારે બધી માયા નાશ પામી ત્યારે ભગવાનને છાતી સાથે દાખી મારી નાંખવા પાસે આન્યો. પાસે આવતાંજ ભગવાને જોરથી લમણામાં મૂકકી મારી આથી હિરણ્યાક્ષ બેભાન થઈ નીચે પડ્યો. જોત જોતામાં મરણને શરણ થયો. આથી સ્વર્ગલોકમાં જ્યજ્ઞકાર થઈ રહ્યો. પછી ભગવાન પૃથ્વીને ત્યાં રહેવા દઈ અંતર્ધાન થઈ ગયા.

૪. નૃસિંહરૂપે ભગવાન.

વરાહ ભગવાને હિરણ્યાક્ષને મારી નાખ્યો, એ વાત આગળ આવી અંધ. ભાઈના મરણને લીધે હિરણ્યકશ્યપને શોકથી ધણું દુઃખ થયું. તેણે દેવતા, ઋષિ, પિતૃ, ધર્મ, જીવ અને જગત એ સર્વને પાળનારા વિષ્ણુ ભગવાનને તેમજ તેના લકતોને મારી નાખવા મનમાં નિશ્ચય કર્યો. તુરત પોતાના અનુચરોને બોલાવી, બ્રાહ્મણો, ગાય, વેદ વર્ણ આશ્રમ વગેરે ભગવાનને માનનારાનો નાશ કરવા કહ્યું. હિરણ્યાક્ષને મરી જવાને ધણું વરસ વીત્યા છતાં સ્વમાતા દીતિ, ભાઈની સ્ત્રી રુષાભાતુ અને તેના પુત્રો શંખર, શકુનિ આદિને શોક કરતાં જોઈ હિરણ્યકશ્યપ નીચે પ્રમાણે બોલ્યો:—

“તમારે કદી શોક કરવો નહિ; કારણ કોઈ પણ મનુષ્યનો શત્રુ સાથે લડતાં વધ થાય, એ વખાણુવા યોગ્ય છે. એવું મરણ શૂર પુરુષોને અત્યંત ખ્યાડું લાગે છે. પ્રારબ્ધ કર્મથી ભેળાં થતાં અને જીદાં પડતાં પ્રાણીઓ પાણીના પરબમાં ભેળાં થતાં લોકોની માફક આ અસાર સંસારમાં ભેળાં થાય છે.”

સંસાર એ મુસાફરખાતું છે. જેમ મુસાફરો બે દિવસ રહી ત્રીજે દિવસે પોતાનો માર્ગ પકડી લે છે. તેમજ આ અસાર સંસારનું સમજવું. “આત્મા દેહાદિકથી જીદો હોવાને લીધે અમર છે. મરતો નથી, તેમ ઓછો થતો નથી. એ શુદ્ધ છે, સર્વવ્યાપક છે અને સર્વજ્ઞ છે. જેમ પાણીના ફાલવાથી તેમાં પ્રતિબિંબિત થએલાં

અડો પહુ હાલતાં જણાય છે. તેમ શરીરતા સુખદુઃખાદિક ધર્મે આત્મામાં આવતા હોય તેમ જણાય છે.”

જેમ કૂદડી ફરનારાની આંખ ફરતી હોય, પણ જુદી બ્રમણથી તેને ધરતી ફરતી જણાય છે તેમ આત્માનો દેહ સાથે સંબંધ ન હોવા છતાં આત્મા હું દેહ છું” એમ માની લે છે. એ પોતાના સ્વરૂપની ઉલટી બ્રમણ છે. સાંભળો એકચિત્તે. પૂર્વે સૂચ્ય નામે રાજ્ય થઇ ગયો. તેને યુદ્ધમાં શત્રુએ મારી નાખતાં તેના સંબંધીઓ તેની આરે કાર વીટળાઇને શોક કરવા લાગ્યાં. દેવે પોતાના પતિને નાશ કરેલો જોઇ તેમની રાણીઓ છાતી કૂટતી ઉઘા સ્વરથી રડવા લાગી, અને બોલી કે હે રાજ્ય ! તમ વિના અમે હવે શી રીતે જીવીશું ? માટે તમે જ્યાં જવાના હો ત્યાં અમને તમારા ચરણસેવાથે આવવાની આજ્ઞા આપો.

એ પ્રમાણે કલ્પાંત કરવામાંજ સૂર્યાસ્ત થઇ ગયો. રાત્રિ વીતવા લાગી. એ કલ્પાંત સાંભળી ત્યાં બાળકનું રૂપ લઇ યમરાજ આઘ્યા. અને કહેવા લાગ્યા; કે હે સ્ત્રીઓ ! જે અવિનાશી ઇશ્વર પોતાની ઇચ્છાથી આ સૃષ્ટિ સરજે છે, રક્ષા કરે છે, અને પ્રલય પણ કરે છે. ઇશ્વરને આ જગત સ્થાવરજંગમ રમકકું છે. એવી તો તેની પાસે ધણીએ મિલકત પડી છે. જે ધારે તો તે માર્ગમાં પડેલાને બચાવે છે, અને ધરમાં રક્ષાએલાનો પળવારમાં નાશ કરે છે. માટે તમે તમારા આ પતિને સૂતેલો જોઇ છતાં તેનો વૃથા શોક શા માટે કરો છો ? સાંભળો. કુલિંગ પક્ષીનું એક જોડું કાંઈ પારધિની નજરે પડ્યું. પારધિએ તેના પર જાળ નાખી. તેમાં માદા પકડાઇ જવાથી નરને ધણું દુઃખ થયું. અતે નર પણ મરવાની ઇચ્છાથી ત્યાં બેસી

રહો. લામ જોઈ પારધિએ તેને વાંધી નાખ્યો. આથી તેનાં બન્ધમાં ધરે ટળવળતાં રહ્યાં. માટે હે સ્ત્રીઓ ! તમે મરણને નહિ જાણનારીઓ છો. તમે સેંકડો વરસ સુધી શોક કર્યા કરશો તો પણ આ મૃત પતિને પુનઃ પામવાનાં નથી. એમ કહી ચમરાજ અંતર્ધાન થયા.

આ પ્રમાણે ઉપદેશથી સર્વનું મન વૈરાગ્ય તરફ વળ્યું, અને પરશ્વહમાં જોડાયું. આ ઉપરથી હિરણ્યકશ્યપે કેવો જ્ઞાની હતો તે જાણાશે. સાર પછી હિરણ્યકશ્યપે ધણા વરસ સુધી ઉગ્ર તપ કરી બ્રહ્મા પાસેથી કોઈ પણ પ્રાણી કે પદાર્થ રહે પોતાનો નાશ ન થાય એવું વરદાન મેળવ્યું. એમને ચાર પુત્રો હતા. તેમાં સવ કરતાં નાના પ્રહલાદજી હતા. તેમને ગર્ભાંશુ પ્રભુની પ્રેરણાથી ઈશ્વરી જ્ઞાન થયું હતું. તેમની એકપણ પળ રામનામ (પ્રભુનું નામ) લીધા સિવાય જતી નહિ. તેમને રામનામ બહુ વહાલું હતું. એક વખતે હિરણ્યકશ્યપે પ્રહલાદજીને પોતાના ખોળામાં બેસાડી પૂછ્યું કે હે પુત્ર ! તારા મનને જે સાચું લાગે તે મને કહે.

પ્રહલાદજી બોલ્યા કે પૂજ્ય પિતાજી ! શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ, ચરણસેવન વગેરે જે ભક્તિના પ્રકાર છે. તેનું જો જ્ઞાન આપવામાં આવે તોજ તે લાભદાયક છે. આપણા ગુરુજી પાસેથી તો મને એમાંનું કશું જ્ઞાન મળ્યું નથી. માટે એ ગુરુ થવાને લાયક નથી. ગુરુ નિંદાના બોલ કોઈ પિતાને ગમ્યા નહિ. તેથી તુર્તજ પ્રહલાદજીને ખોળામાંથી ધરતી પર ફેંકી દીધા, અને તેને મારી નાખવા અમલદારોને ફરમાવ્યું. રાક્ષસી સ્વભાવવાળા એવા સ્વાર્થો અમલદારોએ તેને મારી નાંખવા ધણુ ઇલાજો કર્યા. પર્વત શિખરેથી ગબડાવી મૂક્યો. ઝેર પાત્રું ભૂખ્યો રાખ્યો; હિમમાં

એસાડી મૂક્યો, પાણીમાં ડૂબાડ્યો છેવટે અગ્નિમાં નાખ્યો; પણ જેને
 “રાખનાર રામ તેને મારનાર કોણ?” * એ કહેવત પ્રમાણે
 પ્રહલાદજીને કાંઈ થયું નહિ. પ્રહલાદજીને જીવતા રહેલા જાણતાં
 નિર્દય પિતાને ભય ઉત્પન્ન થયો, કે રખેને એને લીધે કદાચ
 મારું મૃત્યુ થાય ? એવામાં ગુરુપુત્ર શંક અને અર્મકે (શુક્રાચાર્યના
 પુત્ર) ત્યાં આવીને કહ્યું કે જેને ત્રિલોકનો ભય નથી તેણે આવા
 પાપી પુત્રથી બીવાનું શું ?

હિરણ્ય-કશ્યપે પુત્રને વરણુપાસથી બાંધી રાખવા અને ગૃહસ્થા-
 શ્રમના ધર્મ^૧ શીખવવા ગુરુપુત્રોને આજ્ઞા કરી. ગુરુપુત્રોએ પ્રહલાદજીને
 ઘણાંએ ઉપદેશ આપ્યો. પણ જેનું રામનામ^૨ વિના કશામાં ધ્યાન
 નથી તેને અગ્નિની માફક ઉપદેશ શું કરવાનો હતો ? રામનામ જેના
 અંતઃકરણમાં છે તેને અગ્નિ પણ, બાળી શક્યો ન હતો. પ્રહલાદજીએ
 એક ભક્ત મંડળી (નાના બાળકોની) સ્થાપી. તે સર્વેને રામનામનો
 મંત્ર શીખવ્યો. આ વાત જાણી ગુરુપુત્રો ગભરાયા અને તે સર્વ
 વાત રાખને નિવેદન કરી, પ્રહલાદજીને હિરણ્યકશ્યપ આગળ લાવી
 ઊભા રાખ્યા.

હિરણ્યકશ્યપ બોલ્યા:—હે મંદબુદ્ધિવાળા, હે મૂઠ ! આજે તને
 યમપુરીમાં મોકલી દઉં છું. મારા વિના આ જગતનો બીજો ઇશ્વર
 છે, એમ જે તું કહે છે તે ક્યાં છે ?

* ‘જેન રામ રાખનાર, તેને કંઈ આખનાર’

૧ ભગવાનનું કોઈ પણ નામ લેતા હોવા જોઈએ, કાશ્ય ત્યારે
 રામાવતાર થયો ન હતો.

પ્રહલાદજી—સર્વ કૈલાસે છે.

હિં ક૦—આ થાંભલામાંનું પશુ છે ?

પ્ર૦—હાજી, આ રહ્યા, દેખાય છે.

હિં ક૦—તું આવું આડું અવળું બોલ્યા કરે છે. માટે આજે આવી બન્યું સમજજે. ભલે તારો રામ કે વિષ્ણુ તારી આજ રક્ષા કરે. એમ કહી કાંધમાંને કાંધમાં તલવાર લઈ એકદમ ઉછળ્યો. અને થાંભલામાંથી ભપકર અવાજ થયો એ અવાજ કાણે કર્યો ? એવો વિચાર રાજ મનમાં કરવા લાગ્યો તેવામાં તે નૃસિંહ ભગવાન સ્તંભ ફાટીને પ્રગટ થયા.

તુરંતજ ભગવાનનું વિચિત્ર રૂપ જોઈ મારી નાખવાના વિચારથી હાથમાં ગદા લઈ ભગવાન પર ધસ્યો. ભગવાને તેને પોતાની સાથળ પર નાંખી નખવડે ચીરી મારી નાંખ્યો. સિંહને અવાજ સૂણતાં સર્વ પશુ, પક્ષીઓ ખીકના માર્યા નાશવા માંડે તેમ જેવું ધડ મનુષ્ય જેવું અને ડોકું સિંહ જેવું છે, એવા ભગવાનને જોઈ સર્વ માણસો ત્યાંથી નાશી ગયાં. પિતાજીની આવી સ્થિતિ જોઈ તેમજ પોતાને પ્રભુ પ્રસન્ન થયેલા જાણી પ્રહલાદજી સ્તુતિ કરવા લાગ્યા. ભગવાને પ્રહલાદજીને વર માંગવા કહ્યું. ત્યારે કંઈ ન માગતાં માત્ર આપના “ચરણ કમળનો આસ્વાદ લેતા રહેવાની મને અભિશ્રુતિ આપે” એવું માગ્યું.

+ કેટલાક કહે છે કે હોહસ્તંભ ગરમ કરી તેની સાથે ભેટવાને પ્રહલાદજીને કહ્યું ત્યારે ગરમ કરેલા હોહ સ્તંભપર કીડીની હારો બંધી જવાઈ હતી. બાદ નૃસિંહ ભગવાન સ્તંભમાંથી પ્રગટ થયા હતા.

નૃસિંહ ભ૦ બોલ્યા:—કે તું સિંહાસન પર બેસ અને ઉત્તમ પ્રકારે રાજ્ય કર. તારી ભક્તિ અચળ રહેશે એમ કહી ભગવાન સાંથી અંતર્ધાન થયા. પ્રહલાદજીએ ભગવાનનું કહેવું માન્ય કરી. પિતાની મરણ ક્રિયા કર્યા બાદ રાજ્ય ગાદી પર બેઠા, તેમણે રાજના ધર્મ પ્રમાણે મધ્વશાસ્ત્રને અનુસરીને ધણું વસ્ત્ર સુધી રાજ્ય કર્યું.

૫. વામનરૂપે ભગવાન.

ભગવાનનો ૪ થો અવતાર થયા બાદ ધણી વરસે પ્રહલાદજીના કુળમાં બલિ નામે મહાઅંગવાન રાજ્ય થઇ ગયો. તેમને જીવવાને ભગવાને બટુકે બ્રહ્મણનું રૂપ લીધું હતું. તેની વાત નીચે પ્રમાણે. કશ્યપ (કાશ્યપ) જીની સ્ત્રી અદીતિએ પોતાના પતિને પ્રસન્ન થએલો જાણી પુત્ર માટે યાચના કરી.

કશ્યપજી બોલ્યા:—હે સતી સ્ત્રી ! તમે જે ખરી શ્રદ્ધાથી *૫ યોગ્યત કરશો. તો ભગવાન તમારી મનવાંચના પૂર્ણ કરશે, એમ કહી ત્રત કહી સંભળાવ્યું. પતિ સેવામાં હાજર રહી અદીતિએ એ ત્રત કયું. લાંબા સમયે કશ્યપજીથી અદીતિને દિવસ રહ્યા. નવ માસ પૂર્ણ થતાં બટુકે બ્રહ્મચારીનો જન્મ થયો. વામનજી દિવસે દિવસે મોટા થયા તેમને ઉપવીત આપરામાં આવ્યું.

આ સમયે બલિ નામના રાજાની સર્વ ઠેકાણે આણુ વર્તાતી હતી. તેમણે ઇંદ્રનું રાજ્ય મેળવવા માટે સો યજ્ઞ કરાવવાની તૈયારી કરી હતી. તેમાં આ સમયે ૯૯ યજ્ઞ પુરા થયા હતા, અને સોમો યજ્ઞ શરૂ થયો હતો.

ઇંદ્રનું પ્રિય કરવાને જેને મનુષ્યરૂપ ધરવું પડ્યું એવા વામનજી

* પદ્ય: દૂધ અને ત્રત એટલે નિયમ માત્ર દૂધ પીને નિયમ જાળવેા ઉપવાસ કરેા. તેને પયોગ્યત કહે છે. એ ત્રત કાશ્યપ વદીમાં ૧૨ દિવસ સુધી કરવું.

[વધુ માટે જુઓ માં સર્કલ ૮ જા. ૧૬]

ભગવાન એક હાથાં કમંડલ તથા બીજા હાથમાં દંડ લઈ સન્યાસીના વેશે નર્મદા કિનારે—ભરત આગળ જ્યાં અલ્હિ રાજની યજ્ઞશાળા હતી ત્યાં આવી પહોંચ્યા. યજ્ઞમાં આવતાં સર્વ બ્રાહ્મણોએ માન આપ્યું અને નમસ્કાર કર્યા. તેનું તેજ જોઈ સર્વ સભાજનો વાદવિવાદ કરવા લાગ્યા. અલ્હિ રાજએ આદર પૂર્વક માન દઈ આસન આપ્યું. પછી તેના પગ ધોઈ કહેવા લાગ્યા કે હે બટુક બ્રહ્મચારી ! તમારું આવું અદ્ભુત રૂપ જોઈ બહુજ આનંદ પામ્યો છું. તમારી જે ઈચ્છા હોય તે મારી પાસેથી માગી લ્યો.

વામનજી:—હે રાજ ! તમાર કુળમાં “ નહિ આવું ” એવો કોઈ નમાલો પુરુષ થયો નથી, ને થશે પણ નહિ. તમારા કુળમાં જો કોઈ દાન માગે કે ચુદ્ધ માગે, તો પણ ના કહેનારો કોઈપણ રાજ થયો નથી.

તમારા કુળમાં ગદાધારી હિરણ્યાક્ષે જ્યાં ત્યાં ફરી ઓછો દિગ્વિજય કર્યો હતો ? તેને કોઈ હરાવી શક્યું નહિ ત્યારે વિષ્ણુ ભગવાને તેને માંડમાંડ હરાવી માર્યો હતો. પણ તેથી તેનો મોક્ષ થયો હતો. વળી હિરણ્યકશ્યપે ત્રિશૂળ વડે શું ઓછો ત્રાસ વર્તાવ્યો હતો ? એતો વિષ્ણુ ભગવાનને મારવા વૈકુંઠપુરી સુધી દોડી ગયો હતો. વળી ભક્ત પ્રહલાદજીને તો ભગવાન પ્રસન્ન થયા હતા. એવા પ્રસિદ્ધ કુળમાં થએલા હે રાજ ! તમારી પાસે માત્ર મારાં ત્રણ પગલાં જેટલી પૃથ્વી માગું છું.

અલ્હિરાજ—હું આખા દ્વીપને આપી દઉં એવો છું. તેની પાસે તમે માત્ર ત્રણ પગલાં જમીન માગી આપી તમે સમજાવ્યું વિનાના દેખાઓ છો. હે બટુક બ્રાહ્મણ ! હું ફરીથી કહું છું કે તમારી

આજીવિકા સારી રીતે ચાલે એવું કંઈ માંગી દ્યો. જેણે દેવાને હરાવ્યા છે, જેણે ૯૯ યજ્ઞ પુરા કરી સોમો યજ્ઞ શરૂ કર્યો છે, એવા અહંકારથી છલકાતા બલિરાજાએ વધુ માંગવાને બ્રહ્મચારીને ધણો આગ્રહ કર્યો. છતાં જેને ત્રણ પગલાં જમીનથીજ પોતાનું કામ સિદ્ધ થતું હોય તો તે વધુ શા માટે માગે ? ખરો સાધુ મુઠ્ઠી અનથી વધુ માગશે ખરો ? અસલના બ્રાહ્મણો ક્યાં બીખ માગવા જતા હતા ? તેમની પાસેજ સર્વ જનો વિદ્યાની ભિક્ષા માંગવાને આવતા જતા. ભગવાને કશું માગ્યું નહિ.

દેવગુરુ શુક્રાચાર્ય આ વાત જાણતા હોવાથી તેમ કરતાં રાજાને બહુ વાર્યો. છતાં જે દુઃખથી ખીતો નથી, જેને સત્ય અને આખર ધણા પ્રિય છે એવા બલિએ બોલ્યું પાળવા ગુરુઆજ્ઞા માની નહિ. આથી ગુરુએ તેને શાપ દીધો કે મૂર્ખ છતાં પોતાને ડાહ્યો માનનાર તું અમારી આજ્ઞા માનતો નથી તેથી થોડી વારમાં લક્ષ્મીથી બ્રષ્ટ થઈશ. શાપ દેવા છતાં પણ સત્યે ચાલનારા બલિરાજાએ દાન દેવા પૂજાસામગ્રી લાવતા રાણીને કહ્યું. રાણી વિંધાવતીએ પૂજાસામગ્રી તથા પાણીની સોનાની ઝારી લાવી આપ્યાં. રાજાએ બટુકની પૂજા કરી સંકલ્પ માટે ઝારીમાંથી પાણી લેવા માંડ્યું. છતાં પાણી ન નીકળવાથી^૧ ભગવાને કપટ જાણી લઈ તેમાં દર્ભની સળી ધોંચી. આથી શુક્રાચાર્ય એક આંખે આંધળા થયા. પાણી નીકળતાં બલિરાજાએ સંકલ્પ કર્યો અને ત્રણ પગલાં જમીન દાન કરી. સંકલ્પ થઈ રહીતાં ભગવાને પોતાનું રૂપ વધારવા માંડ્યું. વિરાટરૂપ ધારણ કરેલા ભગવાને એક પગલાંથી બલિરાજાની પૃથ્વી (રાજ્યની)

૧ સંકલ્પ ન થયા હોવા શુક્રાચાર્ય નાજવામાં સૂર્યમ રૂપે હરાયા હતા.

ચામન અવતાર.

નેતશી આર્ટ પ્રિન્ટિંગ વર્કસ, બલ્લારગલ હાઉસ, મુંબઈ.

પરશુરામ અવતાર.

ભરી લીધી. ખીજાં પગલાંથી ~~અંધારામાં~~ ભરી લીધી. હવે બાકી રહેલું ત્રીજું પગલું રાજ પાસે માગ્યું. “એ જો ન આપશે તો તારો નર્કમાં વાસ થશે” આવું ભગવાનનું કોણે સંભળી વિસ્મય પામેલા અને વરુણપાસથી બંધાએલા બલિરાજએ સર્વ વસ્તુ કરતાં પોતાના મસ્તકની કિંમત અધિક છે એમ કહી ત્રીજું પગલું પોતાના માથા ઉપર મૂકવા કહ્યું. એવામાં ત્યાં પ્રહલાદજી આવ્યા, અને બોલ્યા કે હે પ્રભુ ! તમે બલિને મળતું ઇંદ્રપદ લઈ લીધું એ ઘણુંજ સાફ કયું છે. કારણ આ લક્ષ્મીના મોહમાંથી મારા પૌત્રને છોડાગ્યો. એથી એ પોતાના ખરા સ્વરૂપને જાણી શકશે.

પોતાનું વચન પાળ્યા છતાં પોતાના પતિને બંધાએલા જોઈ રાણી વિંધાવલીએ બંધનમુક્ત કરવા ભગવાનની સ્તુતિ કરી.

ભગવાન—હું વખત આવે ભક્તનો ત્રાસ બની જાઉં છું. તેમની મનઃકામના પૂર્ણ કરેછું. હું તથા મારા ભક્ત સાથે જે શત્રુભાવે વર્તે છે, તેનો હું નાશ કરીને પણ અનુગ્રહ કરેછું. બલિની મેં બહુએ કસોટી કરી છે. છતાં એણે પોતાનું વચન તોડ્યું નથી. માટે એ મારી માયાને જીતી ચુક્યો છે. દેવોને પણ ન મળે એવું વિધિકર્મીએ બતાવી આપેલું સુતલપાતાળમાં એ રહેશે, ત્યાં હું એનું પ્રાલય કરીશ, અને એનો દ્વારપાળ થઈને રહીશ, એટલે એને એણે મારાં દર્શન મળશે.

ભગવાનની આજ્ઞાથી બલિરાજ પોતાના દાદા પ્રહલાદજી તથા સ્વકુટુંબ સહિત સુતલપાતાળમાં જઈને રહ્યા. ભગવાન અત્યંત ગર્વિત અને રાજ્ય પાછું મળવાથી વિવશોકમાં જળનમસ્કાર થઈ રહ્યા.

૬ ભગવાનશ્રી પરશુરામ.

પૂર્વે પુરૂરવા નામનો રાજા થઈ ગયો. તેમની ધણી પેઢી વીત્યે ગાધિ નામનો પ્રખ્યાત રાજા થયો તેમને સત્યવતી નામની કુંવરી હતી. તેનું ઋચીકે માગું કયું. રાજાને અયોગ્ય વર માંગેલો લાગવાથી કહ્યું કે “ચંદ્રમા જેવા શ્વેત અને એક તરફનો કાન કાળો હોય એવા હજાર ઘોડા લાવી આપો તો તમે બ્રાહ્મણને મારી કન્યા આપું” આથી ઋચીક ઋષિએ વરૂણદેવની સ્તુતિ કરી અને તેમને પ્રસન્ન કર્યા વરૂણદેવે પ્રસન્ન થઈ એવા હજાર ઘોડા ઈંદ્ર પાસેથી લાવી આપ્યા. આથી ક્ષત્રિય રાજાને પોતાની દીકરી બ્રાહ્મણને આપવી પડી. લાંબે સમયે ઋચીક ઋષિને ત્યાં જમદગ્નિ નામે પુત્ર થયો. સત્યવતીના હર્ષનો પાર રહ્યો નહિ. જમદગ્નિ મોટા થતાં ઉપનયન સંસ્કાર કર્યા. પછી તેનો અભ્યાસ પૂર્ણ થતાં ૨૫ વર્ષની વયે રણુકા નામની સ્ત્રી સાથે તેના લગ્ન કર્યાં. રણુકાને ધણા પુત્રો થયા. તેમાં મોટા વસુમાન અને સૌથી નાના પરશુરામ હતા. પરશુરામે યુદ્ધકળાનો સારી રીતે અભ્યાસ કર્યો. તેને સર્વ હથિયારમાં ફરસી બહુ વહાલી હતી. તેને હમેશાં તે સાથે રાખતા. આ સમયે ધણાં રાજ્યો હતાં. બધા રાજાઓ મરણ પ્રમાણે ચાલતા હતા. કેટલાક અહંકારી બની ગયા હતા. બ્રાહ્મણોને બરાબર માન આપતા નહિ. દરેક વર્ણુ સ્વતંત્ર થવા માગતી. સર્વ રાજાઓમાં અબ્હુત નામનો રાજા મહાબળવાન થઈ પડ્યો હતો. તેણે હતાતથ ભગવાનની દૃઢ પ્રેમથી આરાધના કરી હતી. તેમની ભક્તિથી પ્રસન્ન થઈ હતાતથે તેમને હજાર હાથ તથા જ્યાં જવા ઈચ્છા હોય ત્યાં જઈ શકાય તેવો સોનાનો દિવ્ય રથ (વિમાન જેવો) આપ્યો હતો.

સહસ્ર હાથ મળવાથી તે સહસ્રાન્તુન કહેવાયો. એક વખત તે મૃમ્યા રમવા સારૂ વનમાં ફરતાં ફરતાં જમદગ્નિ ઋષિના આશ્રમમાં આવી પહોંચ્યો. કામધેનુના પ્રભાવે ઋષિજીએ રાજ્ય તથા તેમના સર્વ માણસોનો સારી રીતે આદર્શીકાર કર્યો. આવી સુંદર મહેમાનગીરી ઝુંપડીમાં રહેનાર બ્રાહ્મણે શી રીતે કરી એવો વિચાર સહસ્રાન્તુન કરવા લાગ્યો. છેવટે તેમને માલમ પડતાં ઋષિજી પાસેથી કામધેનુની માગણી કરી. કામધેનુ એ ઋષિજીની દોલત કહો વા સર્વસ્વ કહો. તેથી તે આપવા તેમણે ના કહી. જમદગ્નિએ ના કહેવા છતાં રાજ્ય તેને જોર જીલ્લમથી લઇ ગયો. આ બનાવથી પરશુરામને બહુજ ખોટું લાગ્યું. તેણે અન્તુનની પૂઠ પકડી અને તેને હરાવી તેનો તથા તેના સૈન્યનો નાશ કરી, ગાયને છોડાવી લાવી પિતાને સોંપી. બ્રાહ્મણને ન જાજે એવાં નિર્દય કાર્યથી જમદગ્નિ ઋષિએ પરશુરામને કપકા આપ્યો; કારણ કે તે તે સમયમાં સર્વોપરિ રાજ્ય હતો. તેનાથી ધણા જીવોનું રક્ષણ થતું હતું. વળી તે એટલો બળવાન હતો કે તેણે એક વખત રાવણને તેની સ્ત્રીઓ સાથે પોતાની નગરીમાં કેદ કરી રાખ્યો હતો.

એક વખત જમદગ્નિની સ્ત્રી રેણુકા ગંગાજીમાં જલ ભરવા ગયાં હતાં ત્યાં ગંધર્વનો રાજ્ય ચિત્રરથ અપ્સરાઓ સાથે જળક્રીડા કરતો હતો. તેમને જોવામાં તેને જળ ભરી આવતાં મોડું થયું. તેથી જમદગ્નિના દોષનો સમય વીતી ગયો. આવા પ્રકારથી મનમાં પાપ શુદ્ધિ ઉત્તમ થએલી બધી ઋષિજીએ ક્રોધના આવેશમાં તેમને મારી નાંખ્યા પુત્રોને હુકમ કર્યો. પોતાની માતા બધી ક્રોધ પુત્રે પિતાની આજ્ઞા અમલમાં ન મૂકી. પરંતુ રાત્રિવાન અને ધર્મસ્થ

પરશુરામે માતાને મારી નાંખી તેમજ પિતાની આજ્ઞા ન માનનારા બીજા ભ્રાત્રીઓની પણ તેવીજ દશા કરી. આ કામથી પિતાજીએ ખૂબ થઈ પુત્રને વચન માંગવા કહ્યું. એ વચનથી પોતાની માતા તથા ભ્રાત્રીઓને સજીવન કરાવ્યા.

પિતાનું વેર વાળવા સહસ્રાબ્દનના પુત્રો લાગ જોયા કરતા હતા. તેઓએ એક વખત લાગ જોઈ રેણુકા દેખતાં જમદગ્નિ ઋષિનું ડોકું કાપી લઈ ગયા. આ સમયે તેના પૂત્રો વનમાં ગયા હતા. માતાનો ભારે કલ્પાંત સાંભળી પરશુરામ ત્યાં આવી પહોંચ્યા પોતાના પિતાને મારી નાખેલા જોઈ ક્રોધમાં ને ક્રોધમાં નિઃશ્વસિય જૂમિ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. આથી જ્યાં ત્યાં લડાઈની તૈયારી થવા લાગી. પરશુરામે સહસ્રાબ્દનના સર્વ પુત્રોનો તથા તેમના પક્ષના સર્વ રાજાઓનો ફરસી વડે નાશ કર્યો. બ્રાહ્મણ કોપે ત્યાં શું બાકી રહે ? એમ કહેવાય છે કે પોતાની માતાએ જમદગ્નિને જીવતા કરવાને ૨૧ વાર કલ્પાંત કરી કહેવાથી પરશુરામે ૨૧ વખત સર્વ રથજો ફરી ધણા રાજાઓને હરાવ્યા અને માર્યા.

પોતાના પિતાનું ડોકું સહસ્રાબ્દનના પુત્રો પાસેથી લાવી તેના ધડ સાથે બેસાડી યોગમળવડે પુનઃ સજીવન કર્યા. પરશુરામ ત્યાંથી માતા-પિતાની આજ્ઞા લઈ વનમાં તપ કરવા જવાને નીકળ્યા. ત્યાં રસ્તામાં ભળવાન શ્રી રામચંદ્રથી હારી મહેન્દ્રાચલમાં જઈ ધણું વરસ સુધી તપ કરી સમાધિષ્ઠ થયા. એકલા પરશુરામ સર્વ રાજાને શી સીતે હરાવી શક્યા ? માત્ર બ્રહ્મચર્ય વડેજ. પાછળથી તે અવતારી પુરૂષ ગણાયા.

૭ ભગવાનશ્રી રામચંદ્ર.

પૂર્વે અયોધ્યામાં સૂર્યવંશ રથાપનાર ઈક્ષ્વાકુ નામના રાજા થઈ ગયા. ઈક્ષ્વાકુ પછી દસમી પેઢીએ હરિશ્ચંદ્ર નામે સત્યવાદી રાજા થયા. એવા કુળદીપક શિરોમણી રાજાના વંશમાં કેટલીક પેઢીએ દશરથ નામે રાજા થયા તેમને મુખ્ય ત્રણ રાણીઓ હતી. તેમાં પટરાણી કૌશલ્યાને પેટે શ્રીરામ, સુમિત્રાને પેટે લક્ષ્મણ અને શત્રુઘ્ન તથા નાની કુંકેચીને પેટે બ્રાતૃલકિતવાળા ભરતજીનો જન્મ થયો. એક વખતે વિશ્વામિત્ર ઋષિએ 'દત્યોથી યજ્ઞનું રક્ષણ કરવા માટે દશરથ રાજા પ્રાસે જઈ રામ તથા લક્ષ્મણને માગ્યા. ના છુટકે દશરથ રાજાએ અને પુત્રોને ઋષિજીને સોંપ્યા.

વિશ્વામિત્ર પ્રથમ ક્ષત્રિય રાજા હતા. જોણે પાછળથી ભારે તપ કરી બ્રાહ્મણપદ મેળવ્યું હતું. તે યુદ્ધકળા સારી રીતે જાણતા હતા તેથી ઉત્તમ યુદ્ધકળા તેમણે બન્ને રાજપુત્રોને શીખવી, અને તેમની પાસે પોતાના યજ્ઞનું રક્ષણ કરાવ્યું. એ સમયે અયોધ્યાની પૂર્વે વિદેહનું રાજ્ય આવેલું હતું. ત્યાંના રાજા જનકને એકની એક રૂપવાન અને ગુણવાન કુંવરી હતી. તે સીતાજી કે જનકીજી નામે ઓળખાતી હતી. તે મોટી થતાં તેમના પિતા જનક રાજાએ સ્વયંવર રચી તેમાં શિવજીનું આપેલું ધનુષ મૂક્યું હતું. તે જ તોડે તેને સીતાજી વરે એવી સરત હતી. ત્યાં ધણા રાજા, મહારાજા, રાણાઓ અને ઋષિઓ આવ્યા હતા. તે સ્વયંવર જોવા વિશ્વામિત્રને પણ આમંત્રણ આપવાથી તે બન્ને રાજપુત્રોને લઈ જનકપુર આવ્યા. આ સમયે લંકામાં મહાબળવાન રાક્ષસ રાજા રાવણુ રાજ્ય કરતો હતો. તે પણ ત્યાં આવ્યો હતો. જ્યારે રાવણુ આદિ ધણા રાજાઓથી એ ધનુષ ન તૂટ્યું; ત્યારે ગુરુ આશ્ચર્યથી તે ધનુષ રામે તોડ્યું. આથી સીતાજીએ રામને વરમાળા પહેરાવી. પછીથી સીતાજીના રામ સાથે કામધુમથી લગ્ન થયાં. એને થોડા વર્ષ વીત્યા બાદ દશરથ રાજાએ ખાટવી પુત્ર રામને રાજ્યગાદી આપવાનો નિશ્ચય કર્યો. એ વાત કેટલાંકને રુચી નહિ. અને દશરથ રાજાએ આપેલું વરદાન x માગ્યું. તેમાં એવું માગ્યું કે “રામને ૧૪ વરસ વનવાસ મોકલો અને સરતને રાજ્યગાદી આપો.” પિતાના વચન ખાતર રામચંદ્રજી વનમાં જવા તૈયાર થયા. પતિના દુઃખે દુઃખી અને સુખે સુખી

x રાક્ષસ સાથેની લડાઈ વેળા કૈાંથીએ રથની ખીલી નીચા જતા પોતાની આંખોની દરબાર ન રાખતાં તે ખીલીની જગાએ ધાલી હતી.

એવું માનનારાં સીતાજી પણ સાથે જવાને તૈયાર થયાં. મોટાભાઈની સેવા કરવાના ધરિદાથી લક્ષ્મણજી પણ સાથે જવાને તૈયાર થયા. ત્રણે સાધુ પોશાક પહેરી વનમાં ગયાં, આથી દશરથ રાજાને ધણું દુઃખ પ્રાપ્ત થયું, અને આખરે તેમણે પુત્ર શોકમાં પ્રાણ તજ્યો.†

આ વખતે ભરતજી મોસાળમાં હતા ત્યાંથી તેને રાજ્યગાદી પર બેસાડવાને તેડાવ્યા. પરંતુ સહગુણી ભાઈ ભરતે તે ન સ્વીકારતાં હિલટો પોતાની માતાને બહુ ઠપકો આપ્યો. ભરતજી રામચંદ્રજીને પાછા તેડી લાવવાને ગયા પણ બોલ્યું વચન પાળવુંજ એવો આગ્રહ જ્ઞેષ્ઠ ભરતજી પાછા આવ્યા. અને મોટાભાઈના કહેવા પ્રમાણે તે આવે ત્યાં સુધી તેમની પાદુકા પૂજી રાજ્ય ચત્રાવવા સ્વીકાર્યું.

રામ, લક્ષ્મણ અને સીતાજી વનમાં ફરતાં ફરતાં કુદરતને નીહાળતાં, અસહ્ય દુઃખો વેડતાં ગોદાવરી નદીને તીરે હાલના નાશિક આગળ આવી પહોંચ્યાં. ત્યાં આગળ તેઓ પર્ણકુટી ક્ષ આંધી રહ્યાં. જંગલમાંથી કંદમૂળ, ફલાદિ લાવી તે વડે તેઓ ગુજરાન ચલાવતાં. કેટલાંક વરસ વીત્યા બાદ સીતાજીના રૂપથી મોહિત થઈ

† એક વખત દશરથ રાજા શિકાર કરવા ગયા હતા ત્યારે શ્રવણ નામના બ્રાહ્મણ પુત્રને (અંધ માબાપના પુત્રને) દશરથ રાજાએ ખેડેલું બાણ એર્થાંતું લાગ્યું એ વખતે શ્રવણ પાણી ઢેરા ગયો હતો. અથી એના માબાપે પાણી વિના અને પુત્ર ન આવવાના કારણે દેહ તજ્યો. તેણે મરતાં મરતાં શાપ આપ્યો અમારી ચેડે મારા પુત્રને મારનારનો છવ જન્મે

ક્ષ પર્ણ=પાંદડું+કુટી=ઝુંપડી. પાંદડાથી છાએલી ઝુંપડી હાથમાં તે જગા પંચવટીમાં આવેલી સીતાગુફા આગળની બતાવવામાં આવે છે.

રાવણુ રામને તેમનું હરણુ કયું. સીતાજીના આગ્રહથી કનકમૃગની પાછળ પડેલા રામલક્ષ્મણ મૃગને મારી ઝુંપડીમાં આવી જીએ છે તો સીતાજી જણાયાં નહિ. એ પરથી કંઈ કપટ છે એવું તેમને લાગ્યું. તેઓ સીતાજીની શોધ માટે દક્ષિણ દિશા તરફ ચાલ્યા. રસ્તામાં જટાયુ પક્ષી મળ્યો. ૨

તેમણે સીતાજીને રાવણુ રામ લઈ ગયો એવા સમાચાર આપ્યા. ત્યાંથી બન્ને ભાઈઓ થોડેક દૂર ગયા પછી વિશ્વામો લેવાને બેઠા. રામચંદ્રજી ત્યાં એકલા ફરતા હતા. તેને જોઈ આકાશ માર્ગે જતાં શંકર પાર્વતી નીચે પ્રમાણે બોલવા લાગ્યાં:—

શંકર—જીઓ પેલા જગતના ઇશ્વર પોતાની પત્નીના વિરહે આમ તેમ કર્યા કરે છે.

પાર્વતીજી બોલ્યાં:—એને આપે ઇશ્વર શા પરથી કહ્યા ? એતો મનુષ્ય જેવા લાગે છે.

શંકર—હા. તે મનુષ્ય જેવા લાગે છે ખરા પરંતુ તે જગકર્તા પોતેજ રામચંદ્રજે જગતમાં લીલા કરી રહ્યા છે. જે તમારે પરીક્ષા કરવી હોય તો આપણે ત્યાં જઈએ.

શંકરપાર્વતી જ્યાં રામચંદ્રજી ફરતા હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યાં. પછી શંકર ભગવાનના કહ્યા પ્રમાણે પાર્વતીજીએ સીતાજીનું રૂપ લઈ જ્યાં રામચંદ્રજી ફરતા હતા ત્યાંથી થોડેક દૂર જઈને બેઠાં.

૧ રાવણના કહેવાથી એના મામા મારીચે મૃગનું રૂપ લીધું હતું

૨ સીતાજીને ઓગ્રવતાં જટાયુ ધાયલ થયો હતો. તે રામલક્ષ્મણ આવતાં સુધી જીવતો રહ્યો હતો. તેમના પ્રાણ જતાં રામે અમિદાહ કર્યો હતો.

આ વાત રામચંદ્રજી જાને કરી સમજી ગયા, મે પૂછ્યું કે હે પાર્વતીજી ! તમે એકલાં અહીં ક્યાંથી ? શંકર ભગવાન ક્યાં છે ? એવું સાંભળીને પાર્વતીજી ઝંખવાણું પડી યયાં. પછી પાર્વતીજી જ્યાં શંકર ભગવાન બેઠા હતા ત્યાં ચાલ્યાં ગયાં.

ત્યાંથી બન્ને ભાઇઓ કિષ્કિંધા નામે નગરમાં આવી પહોંચ્યા ત્યાં સુગ્રીવની મદદથી રામચંદ્રજીએ ધણા વાનરોને સીતાજીની શોધ માટે મોકલ્યા. હનુમાનજીએ શોધ કરી સર્વ હકીકત રામજીને કહી. આથી રામચંદ્રજી વાનર* સૈન્ય સાથે સેતબિંદુ રામેશ્વર આગળ આવી પહોંચ્યા.

ત્યાં આગળ રામચંદ્રજીએ સેતબિંદુ રામેશ્વરની (શંકરની મૂર્તિની) સ્થાપના કરી. પછી ભગવાને સમુદ્રની કૃપાથી પાણી પર પાજ બાંધી તે પરથી સર્વ સૈન્યસહિત લંકામાં પ્રવેશ કર્યો.

રામે અંગદને વિષ્ટિ કરવાને—સૂચવવાને મોકલ્યો. જાણ થતાં રાવણે પણ સર્વ સૈન્ય એકઠું કર્યું.

રાવણની સ્ત્રી મંદોદરી તથા તેના ભાઇ વિભીષણે સીતાજીને પાછાં સોંપવાને રાવણને બહુ સમજાવ્યો. પરંતુ ગર્વથી છોકેલા રાવણે તેઓનું કહ્યું માન્યું નહિ. આથી વિભીષણ રામજીને આવીને મળ્યો. રામ—રાવણ વચ્ચે ભારે યુદ્ધ થયું. તેમાં રાવણ, તેનો પુત્ર ઇંદ્રજીત, તેનો ભાઇ કુંભકર્ણ અનેક સૈન્યદળ સાથે મરાયા. રામે લંકાની ગાદી વિભીષણને આપી.

* વાનર=મનુષ્યની એક જાત હતી.

રામ સીતા લક્ષ્મણ વગેરે સાથે પુષ્પક—વિમાનમાં x બેસી ૧૪ વરસ પુરાં થવાથી અયોધ્યા આવ્યા.

રામચંદ્રજીના આવવાથી અયોધ્યામાં સર્વ ઠેકાણે આનંદ આનંદ વ્યાપી રહ્યા. રામનો રાજ્યાભિષેક થયો. ભરતજીએ રાજ્યની લગામ મોટાભાઈને સોંપી. રામચંદ્રજીએ સારી રીતે રાજ્ય ચલાવવાથી આજે પણ “રામરાજ્ય” ને ભાવિક જનો યાદ કરે છે.

રામ કેવા ન્યાયી હતા તેનો એક દાખલો આપવો અત્રે બસ થશે. એક વખત રામચંદ્રજી રાત્રે નગરચર્યા જોવાને નીકળ્યા. એવામાં એક ધોળીનું ઘર આવ્યું. હું કાંઈ રામ જેવો નથી એવા શબ્દો રામને કાને પડ્યા. રામ ઉભા રહી સાંભળવા લાગ્યા. ધોળીએ મહેલું મારી પોતાની સ્ત્રીને સંભળાવ્યું કે સીતાજી રાવણને ત્યાં રહ્યાં છતાં રામે રાખી તેવો મને સમજતી નહિ. આથી રામે સીતાજીને સગર્ભાં છતાં લક્ષ્મણજી સાથે વનમાં મોકલી આપ્યાં. વનમાં સીતાજી વાલ્મિકી ઋષિના આશ્રમમાં રહ્યાં. ત્યાં તેમને બે પુત્રો સાંપડ્યા. ઋષિજીએ તેના નામ હનુ અને કુશ પાડ્યાં. વાલ્મિકી ઋષિએ રામાવતાર પહેલાંજ રામાયણ બનાવ્યું હતું. તે તેમને શીખવ્યું. તથા ક્ષત્રિય ને જાજે એવી યુદ્ધકળા શીખવી. આ વખતે રામચંદ્રજીએ અશ્વમેધ યજ્ઞ કરવા સારૂ અશ્વને (ધોડાને) છુટો મૂક્યો. તે ધોડો સર્વ ઠેકાણેથી વિજય મેળવતો વાલ્મિકી આશ્રમ આગળ આવી પહોંચ્યો. ત્યાં તેને

x હાલનાં બહુનો વિમાનો જેવાં નહિ હોય પણ આકાશમાં હડનારાં અને ઝમે તે સ્થળે લઈ જનારાં એ વિમાન હતાં. એટલે વિમાનની શોધ પહેલાંથી જ થએલી હતી

राम, सीता. लक्ष्मण

રાવણ અને મારીચ

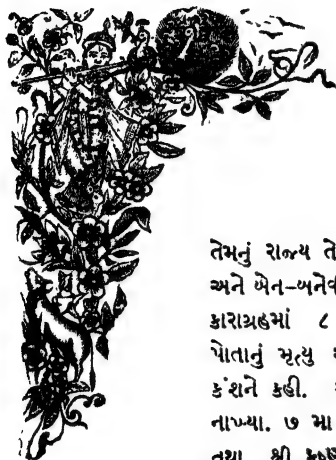
લવકુશે આંધ્યો. લક્ષ્મણજીના પુત્ર ચંદ્રકેતુ ઘોડો છોડાવવાને આવ્યા. તેને બન્ને ભાઈઓએ હરાવ્યો. તેથી રામચંદ્રજીએ જાતિ આવી ઘોડો છોડાવ્યો.

ત્યાં વાલ્મિકિ ઋષિએ પરસ્પર ઓળખાણ કરાવી. અહીંથી રામચંદ્રજી સર્વને સ્થળ અયોધ્યે આવ્યા. અશ્વમેધ યજ્ઞ પૂરો કર્યો. રામચંદ્રજીએ ધણા વરસ સુધી રાજ્ય કર્યું તેના પછી તેમના પુત્રો ગાદીએ બેઠા.

રામજીના ઘેરે ઘેર ગુણકિર્તન થાય છે-થશે; કારણ તે સત્યપ્રિય રાગ સર્વને વહાલા હતા. એના જેવા ધાર્મિક રાગ આજસુધીમાં થયા નથી. થયા હશે તો તેમાં કોઇ પણ દોષ હશેજ. રામના હાથે અહલ્યાનો ઉદ્ધાર થયો હતો. શમરીએ ચાખીને રાખેલાં એમાં બેર રામે ખાધાં હતાં, હનુમાનજી સેવક થઇ રહ્યા હતા.

૮. શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન.

બીજા અવતારો કરતાં આ અવતાર જાદુઈ છે. કોઈથી ન થઈ શકે એવી લીલા જોઈ અજાયબ થશો નહિ. આ અવતાર સંપૂર્ણ છે. પૂર્વે વસુદેવ નામે રાજ થઈ ગયા.

તેમનું રાજ્ય તેના સાળા કંશે છીનવી લીધું અને બેન-બનેવીને કારાગ્રહમાં પૂર્યાં. દેવકીજીને કારાગ્રહમાં ૮ પુત્રો થયા. ભાણેજને હાથે પોતાનું મૃત્યુ થશે એવી હકીકત નારદજીએ કંશને કહી. આથી કંશે ૭ પુત્રોને મરાવી નાખ્યા. ૭ મા તથા આઠમા ગર્ભથી બળદેવ તથા શ્રી કૃષ્ણનો જન્મ થયો. બળદેવ

ભગવાનની માયાથી રોહિણીને ત્યાં ઉછર્યાં શ્રીકૃષ્ણને યશોદાજીએ ઉછેરી મોટા કર્યાં. શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ કારાગ્રહમાં જ થયો હતો. પણ ભગવાનના કહેવા મુજબ શ્રીકૃષ્ણને જશોદાજીને ત્યાં મૂકી તેની જગાએ માયા-વીજળી રૂપે ત્યાં રહેલી બાળકીને આણી હતી. તેના કંશે નાશ કરાવ્યો હતો. શ્રીકૃષ્ણ ક્યાં છે તે પાછળથી કંશે જાણ્યું હતું.

૯૯ અધ્યાયના દશમ સ્કંધને દુઃકાલમાં લખવો એ મહાન પુરુષોનું

કામ છે. છતાં અને મારી બુદ્ધિ પ્રમાણે ટુંકમાં વર્ણવું છું. જૂલ જણાએ લખી જણાવવા યાચના કરું છું.

૧--કંસે મોકલેલી કૃષ્ણને મારી નાખવા આવેલી પુતના માસીએ ભગવાનને ઝેરવાળા થાનથી ધરણવતાં ભગવાને થાનમાંથી તેના શરીરનું રૂધીર પાન કરી મારી નાંખી. ભગવાનને હાથે મરવાથી પુતના મોક્ષ ગતિને પામી.*

૨--ત્રણ માસના થએલા કૃષ્ણજી પયપાન માટે રડના હતા. તેવામાં તેણે પાસે પડેલા ગાડાંને ગળડાવી મૂક્યું. આ વાત મોટા માણસોએ માની નહિ. શી રીતે માને ? પરંતુ નાના બાળકોને પૂછતાં કૃષ્ણે પાડી નાખ્યું એમ કહ્યું.

૩--કંસે મોકલેલા તૃણાવર્ત નામનો દૈત્ય ભગવાનને મારી નાંખવા માટે આકાશમાં ઉપાડી ગયો. તેને ભગવાને આકાશમાંથી પહાડી નાખ્યો, અને સાથે પોતે પડતાં પોતાને કંઈ ઇગ્ન થએલી જણાઈ નહિ.

૪--યશોદાજી જ્યારે ભગવાનને દામણાંથી બાંધતાં ત્યારે દામણાં ટુંકા થઈ જતાં પણુ છેવટે બંધાતા.

૫--એક દિવસે કેટલાંક બાળકાએ યશોદાજી પાસે આવી રાવ ખાધી કે કૃષ્ણે માટી ખાધી છે કૃષ્ણને માતાજીએ પૂછતાં ના કહી ને કહ્યું કે બધાં ખોટું બોલે છે. યશોદાજીએ મોં ખોલી જોયું. તો માટીને બદલે વિચિત્રજ જણાયું ! આખું જગત જણાયું.

* કેટલાકનું કહેવું એવું છે કે ભગવાને સ્તનપાન કરી શરીરમાંનું બધું તત્ત્વ ચૂસી લેવાથી પુતના મરણ પામી હતી.

૬—દામણાંથી બાંધેલા શ્રીકૃષ્ણને એક ખાંડભૂષીયાં સાથે બાંધ્યા હતા. તે દોડતા દોડતા બે આંજણીઆંવૃક્ષો સાથે અથડાયા ભગવાને બેર કરી તે ઝાડોને પાડી નાખ્યાં. એ વૃક્ષો પૂર્વ જન્મમાં નળકુબર અને મણિગ્રીવ નામના બે ભાઈઓ કુબેરજીના પુત્રો હતા.

તેઓ નારદજીના શાપથી વૃદ્ધ થઇ ગયા હતા. આ પરથી એમ માલમ પડે છે કે મનુષ્યને કર્મ પ્રમાણે દેહ મળે છે. ઝાડ પણ જીવવાળું છે. સર જગદીશચંદ્ર બોઝે વૃક્ષો અરસપરસ વાતો કરે છે અને તેઓ આપણી માફક ઘણી ખરી ક્રિયામાં મળતાં આવે છે એવું પ્રયોગથી સિદ્ધ કરી બતાવ્યું છે. વળી તેની ફલોત્પત્તિ ક્રિયા પણ માનવાને મળતી છે. હિન્દુ લોકો વૃક્ષની પૂજા કરે છે તેનો હેતુ પણ એવોજ માલમ પડે છે. પછીથી બન્ને પક્ષો પોતાના સ્થાનકે ચાલ્યા ગયા.

૭ વાછરડાનું રૂપ લઈ આવેલા વત્સાસુરને કાઠાંના ઝાડ સાથે બાંધી મારી નાંખ્યો.

૮—બગલાના રૂપથી આવેલા બકાસુરની (બગાસુર) આંચના બે ભાગો પકડી શ્રીકૃષ્ણે ચીરી નાંખ્યો.

૯—શ્રીકૃષ્ણ બળરામ સર્વે ગોવાળીઆઓ સાથે વનમાં વાછરડાં, ગાયો વગેરે ચરાવતા હતા. ત્યાં અધાસુર નામનો દૈત્ય અજગરનું રૂપ લઈ હેરાન કરવાને આવ્યો. કેટલાંક વાછરડાંને ગળવા લાગ્યો. ભગવાન તેમજ સર્વ ગોવાળ સૂતા હતા ત્યાં બચવાને પણ

મળી ગયો. ભગવાન પેટ ચીરી બહાર નીકળ્યા ને સર્વ મરેલાંને જીવતાં કર્યાં.

ઉપર પ્રમાણેના મહાન કાર્યો ભગવાને કુમારાવસ્થામાં ^૧કર્યાં.

૧૦—એક વખત બ્રહ્માએ ભગવાનની પરીક્ષા કરવા, ગાયો તથા ગોવાળોને ગોવર્ધન પર્વત ઉપર લઇજઇ મૂક્યાં. તેની શોધ ભગવાને બહુ કરી પરંતુ પત્તો ન લાગવાથી ભગવાને નવાં ઉત્પન્ન કર્યાં. આથી બ્રહ્માએ આવી ગાય-ગોવાળોને પાછાં આપ્યાં, અને ભગવાનને પૂજે પડ્યા.

૧૧—બલરામ સાથે ભગવાન ફરતા હતા. ત્યાં ગધેડાનું રૂપ લઇ ધેનુકાશુર આવ્યો. તેને ભગવાનના કહેવાથી બલરામે માર્યો.

૧૨—યમુનાજીના ઝેરવાળાં પાણીથી મરી ગએલાં ગોપગોવાળોને પાછાં જીવતાં કર્યાં.

૧૩—યમુનાજીમાં રહેતા સર્વને દુઃખ દેતા એવા કાલિયનાગને નાધી તેમને બહાર કાઢ્યો. પછી તેમની નાગજાતિએ સ્તુતિ કરતાં છોડી મૂક્યો. ભગવાનના કહેવાથી નાગ પોતાના કુટુંબ સહિત સમુદ્રના દ્વીપમાં જઇ રહ્યા.

૧૪—વૃજના લોકોને દાવાનળથી બચાવ્યાં.

૧—પાંચ વરસ સુધી કુમારાવસ્થા, ૬સં વરસ સુધી ચૌમંડાવસ્થા, ૫૬૨ વરસ સુધી કિરોરાવસ્થા, ૫૬૨ વરસ મહી યુવાવસ્થા, અને ત્યાર પછી વૃક્ષાવસ્થા બલુષી.

૧૫—એક વખત ગોવાળીઆઓ સાથે બલરામ તથા શ્રીકૃષ્ણ નવી નવી રમતો રમતા હતા. ગોવાળીઆનું રૂપ લઇ **બલરામ** આવ્યો. તે બે ગોવાળોને રમતને બહાને ઉપાડી ગયો. ભગવાને દોડી જઈ તેને માર્યો ને ગોવાળને છોડાવ્યા.

૧૬—હેમંત ઋતુના પહેલા મહીનામાં વૃજની કુમારિકાઓ હવિષ્ય જન્મવાનો નિયમ રાખી જગદંબાના પૂજનનું વ્રત કરતી હતી, અને હમેશાં યમુનાજીમાં સ્નાન કરવાને જતી હતી. તેમાંની કેટલીક તો શ્રીકૃષ્ણને વરવાની માતાજી પાસે માગણી પણ કરતી. આ વાત જાણી પૌર્ણાસી વાળા શ્રીકૃષ્ણભગવાને યમુનાજીને તીરે તેઓ જ્યાં નાહતી હતી ત્યાં ગયા. ત્યાં કેટલીક કન્યાઓ ન વસ્ત્રે નાહતી હતી. તેને ભગવાને શિક્ષા કરી. શું ? દેહનું જ્ઞાન બુદ્ધાવી, પગે પડાવી બહાર આવી વસ્ત્ર લેવડાવ્યાં. ભગવાને તેમનો મનોરથ સફળ થવાને આશીરવાદ આપ્યો.

૧૭ એક વખત વનમાં ભગવાનને ભૂખ લાગવાથી પાસેના ગામમાં બ્રાહ્મણો યજ્ઞ કરતા હતા ત્યાં ગોવાળીઆને અન્ન લેવા મોકલ્યા. તેમને બ્રાહ્મણોએ અન્ન ન આપતાં તુરંતકારી કાઢ્યા. તેઓને પાછા આવેલા જોઇ શ્રીકૃષ્ણ બોલ્યા કે જાઓ તેમની સ્ત્રીઓ પાસેથી માગી લાવો. આવેલા ગોવાળીઆના મોંથી ભગવાનની વાત સાંભળતાં જેની જગતમાં ખ્યાતિ થઇ રહેલી છે એવા શ્રીકૃષ્ણના દર્શન કરવાની બ્રાહ્મણ સ્ત્રીઓને ઇચ્છા થઇ. તેથી તેઓ સુંદર પ્રકારનું અન્ન લઇ ત્યાં આવી દર્શન કર્યાં. ભગવાનની ઇચ્છાથી કોઇ પણ સ્ત્રીને હથકો ન દેતાં સારું કંઈ સારું કંઈ એમ બ્રાહ્મણો કહેવા લાગ્યા.

૧૮—એક વખત ગોવાળીઆની ફરતે દાવાનળ લાગ્યો હતો. ત્યાં ગોવાળીઆએને ગભરાએલા જોઈ શ્રીકૃષ્ણે કહ્યું કે. બીઓ મા “આંખ મીચી જાએ.” સર્વે આંખ મીચી પાછી ઉઘાડી જોયું તો ત્યાં દાવાનળ જણાયો નહિ.

૧૯—એક વખત ગોવાળોને વરસાદ માટે ઇંદ્રનો યજ્ઞ કરવા ઉદ્ધમ કરતા. જોઈ ભગવાને તેમને તેમ કરતા અટકાવ્યા. આથી ઇંદ્રે રોષે ભરાઈ વૃજનો નાશ કરવા મુસળધાર મેઘને વરસાડ્યો. ભગવાને ગોવર્ધન પર્વતને સાત દિવસ સુધી હાથની આંગળી ઉપર ધરી રાખી સર્વની રક્ષા કરી. સાતમે દિવસે ઇંદ્રે મેઘને વરસતો બંધ કરી ભગવાન પાસે માફી માંગી.

૨૦ એક વખત નંદરાય ખારસને દિવસે સવારે પારણું ન કરતાં શાસ્ત્રની આજ્ઞા પ્રમાણે રાત્રે પારણું કરવાનો ઠરાવ કરી રાત્રે યમુનાજીમાં નાહવાને ગયા. ત્યાં વૃક્ષદેવનો અનુચર આવીને નંદરાયને તેની પાસે લઈ ગયો, આ વાત ભગવાને જાણતાં તેમને ઊડાવ્યા અને ગોવાળીઆ સાથે તેમને વૈકુંઠ લોક ખતાવ્યો.

૨૧—ભગવાનની વાંસળીના મધુર ત્રાદે પ્રેમધેલી થએલી ભાનલુક્ષી ગએલી એવી ગોપીઓ ધરખાર તજીને નાના બચ્ચાને ધરે મૂકીને જ્યાં ભગવાન મધુર અવાજ સુણાવતા હતા ત્યાં ગઈ. ભગવાને કહ્યું હે લક્ષી ક્ષીઓ ! પોતાના ભર્તાવું, ઊંઘાંઊંઘાંવું, સગાંસંબંધીઓનું પોપણું કરવું અને પોતાવું ધર સંભાળવું એ ક્ષીઓનો ભરમ છે. પતિ નિર્ધન, રોગી, વૃદ્ધ, જડ કે દુષ્ટ સ્વભાવનો હોય તોપણ સર્વ ક્ષીઓએ તેમનો ત્યાગ ન કરવો

જોઈએ. પરંતુ સ્ત્રી હડથી ભગવાનને પોતાની માયા બતાવવી પડી. સર્વ જોપીઓ સાથે અનેક કૃષ્ણ બનાવી યમુના કિનારે બહારાસ માડ્યો. દેહનું જ્ઞાન નથી એવી પ્રેમધેલી જોપીઓને રમતીજ મૂકીને ભગવાન અંતર્ધાન થયા. જોપીઓએ દાંડીઆ ઠોક્યાજ કર્યા.

૨૨ શ્રીકૃષ્ણના ચાલ્યા જવાથી ઉર્વશીને શોધતાં પુરુરવાની માફક ઘેલી બનેલી જોપીઓ, મારો કૃષ્ણ કાનુડો તમે દીડો છે ? એમ સર્વને પૂછવા ધાગી. કેટલીક તો માહોમાંહે કૃષ્ણનું રૂપ લઇ રાસ રમવા લાગી.

૨૩—જેના અંતરમાં ભગવાનનું ધ્યાન લાગી રહેલું છે, જેનું મન કૃષ્ણ કાનુડામાં ઘેલું બની ગયેલું છે, જેઓ ગાંડી જેવી આમ તેમ પ્રભુની શોધ કરી રહી છે, એવી શ્રીકૃષ્ણ વિના કષ્ટ પામતી જોપીઓને પુનઃ દર્શન દઇ રાસ રમાડ્યો.

૨૪—કેટલાક નારિતક જનો ભગવાનના ઉપર ખોટો આક્ષેપ મૂકે છે. તે તેઓની અજ્ઞાનતા બતાવે છે; કારણ વિષ્ણુપુરાણમાં કહેલું છે કે:—**કૃષ્ણં બ્રહ્મમયં પ્રોકમિતિ વેદાનુશાસનમ્ ॥** કૃષ્ણ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. એમ વેદનું પણ કથન છે. તેમજ કૃષ્ણ બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. **કૃષ્ણ જન્મસંક્રમ્માં** એવું કહ્યું છે કે:—**વૃજભૂમિમાં** સર્વ સ્ત્રીઓજ હતી. એક કૃષ્ણજીએ જોપીઓને તેની ભકિતને આધીન થઇ વિવધરૂપે દર્શન આપીને બાળલીલા કરી હતી. વળી પુષ્ટિમાર્ગમાં શ્રી કૃષ્ણની ઉપાસના સ્ત્રીરૂપે કરવા કહ્યું છે. મીરાંબાઈએ પણ “વૃજમાં કૃષ્ણ પુરુષ છે એક ” એવું કહ્યું છે. સર્વ અવતારોમાં સૌથી કળા સંપૂર્ણ, વિધેયમ સંપન્ન માત્ર શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનજ છે.

વ્યાસ મુનિજીએ પણ કહ્યું છે કે :—શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન બ્રહ્મ સ્વરૂપે છે. આ પરથી જણાશે કે તેઓના કુતર્કવાદો શુદ્ધિ બ્રંસકારક છે.* વધુ શું ?

૨૫ એક વખત એક મોટા અજગર સતેલા નંદરાયને મળવા લાગ્યો જોવાળીઆઓ બળતાં લાકડાંથી તેને મારવા લાગ્યા. બધાં દોડી આવ્યાં. ત્યાં શ્રી કૃષ્ણે અજગરને પગ અડાડતાં તે દીવ્ય પુરુષ થઈ ગયો. એ પુરૂષ પૂર્વ જન્મમાં સુદર્શન નામે બિઘાધર હતા. અંગિના કુલના કોઈ ઋષિએ શાપ આપવાથી એ રૂપને પામ્યો હતો.

૨૬ શંખચૂડ નામનો કુબેરજીનો અનુચર ગોપીઓનું સુંદર રૂપ જોઈ તેને હરી જવા આવ્યો. તેને ભગવાને મારી તેની પાસેનો મણિ લઈ લીધો. મણિ બલભદ્રને આપ્યો.

૨૭ બળદના રૂપથી આવેલા અરિષ્ટાસુરને ભગવાને માર્યો.

૨૮ અરિષ્ટાસુરને મારતાં નારદજીએ કંસને જઈ સમજાવ્યું કે શ્રીકૃષ્ણ એ દેવકીજીનોજ પુત્ર છે, અને બલરામ રોહિણીનો પુત્ર છે. ભગવાનની કૃપાથી વસુદેવે નંદરાયને આપ્યા છે. તે ત્યાં મોટા થયા છે. વળી તેઓએ તારા ધણા અનુચરોને માર્યા છે. હવે તારો પણ વારો આવ્યો છે એમ સમજજો. એમ કહી નારદજી ત્યાંથી વિદાય થયા.

૨૯ આથી કોષથી રાતો પીળો થએલો કંસ હાથમાં તરવાર લઈ વસુદેવને મારી નાખવા આવ્યો, પણ વિચાર કરવા લાગ્યો કે એ કેદમાં છે તેજ ઠીક છે એથીજ એના પુત્રો કોઈ સમયે હાથ

આવશે એટલે પછી તેને મારતાં શી વાર ? ત્યાંથી પાછા મહેલે આવ્યો.

૩૦ કંસના મોકલવાથી કેશી નામનો દૈત્ય ઘોડાના રૂપમાં આવ્યો તેને ભગવાને ઘોડાની સરતમાં માર્યો.

૩૧ વ્યોમસુરને માર્યો.

૩૨ કંસના મોકલેલા અનુચરો મરણ પામેલા જાણી તેમને સમજાવીને લાવવા (મારી નાંખાવવાના ઇરાદાથી) પોતાના કાકા અકુરજીને મોકલ્યા. આવેલા અકુરજીનો ભગવાને સ્ત્રી રીતે સત્કાર કર્યો. અકુરજીના કહેવાથી બંને જાઇએ મામાને ત્યાં જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં અકુરજીને થંકા થઈ કે આ બે સુંદર બાળકોને કંસના મહેલો મારી નાખશે. આવો વિચાર કરતા અકુરજીને જોઇ ભગવાને સવિસ્તર પૂછ્યું. ભગવાને કહ્યું તમે જરાયે ગભરાશો મા. એમ કહી પોતાના પ્રભાવથી રસ્તામાં યમુનાજીને તીરે આવતા જલમાં વિષ્ણુ-લોકનું દર્શન કરાવ્યું. અકુરજી પણ પગ ને હંમેશ માટે સેવક થયા.

૩૩ ત્રણે મથુરામાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં કંસના ધોળીએ કપડાં ન આપ્યાથી તેને માર્યો.

૩૪ આગળ ચાલતાં કંસનો દરજી, માળી અને કુખ્ખ મળ્યાં. અકુરજીના કહેવાથી દરજીએ સુંદર આભૂષણ આપ્યાં. માળીએ સુંદર પુષ્પોની માળાઓ પહેરાવી, અને કુખ્ખએ સુગંધમય કેસરી ચંદનની અર્ચના કરી. ભગવાને પ્રસન્ન થઇ ત્રણેને વરદાન આપ્યાં. આથી કુખ્ખ જે કંસની નિવકા નામની દાસી હતી, તેનું સ્ત્રીરૂપ ત્રણ આભૂષણ વાંકુ હતું. તે ભગવાનની કૃપાથી સુંદર રૂપવાન બી થઇ અને ભગવાનની દાસી થઈ રહી.

૩૫—કંસે કપટથી મારી નાંખવા મહત્તો મહોત્સવ કર્યો. ત્યાં જન્ને લાઇઓ ગયા. જન્ને લાઇએ કુવલયાષીડ નામના હાથીને તથા ચાણુર, મુષ્ટિક, દૂર, ચન્ન, તોતલ વગેરે મદ્યોને રમત માત્રમાં માર્યાં. મદ્યોનાં મરણથી ગભરાએલો કંસ હાથમાં તલવાર લઇ સિંહાસન પર બેઠો બેઠો બકવાદ કરવા લાગ્યો. અને નંદ વગેરેને મારી નાખવા અનુચરોને હુકમ કર્યો. એવા બોલ સાંભળતાંજ ભગવાને મામાને અખાડામાં ગળાડવી પાડયો. જોન જોતામાં ભગવાને મલયુદ્ધમાં કંસને મારી નાંખ્યો. આથી સર્વ સ્થળે હા-હા-કાર થઇ રહ્યો બળભદ્રે કંસના લાઇઓ કંકે, નમ્રોધક વગેરેને માર્યાં. આ પ્રમાણે પરાક્રમ કરી જન્ને લાઇઓ પોતાનાં માત-પિતા તથા સંગાઓને બંધન મૂકત કરવાને દોડયા, ત્યાં જઇ સર્વને મૂકત કર્યાં.

૩૬—કંસને માર્યાં પછી પોતાના મામામહ (માનાબાપ)ઉશ્મસેનને રાજ્ય સોંપી જન્ને લાઇઓ સર્વને લઈ સ્વગૃહે ગયા.

૩૭—જ્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ બળભદ્ર સાથે ઉજ્જનના રહેવાસી સાંદીપનિ ઋષિના (કાશ્યપ પણુ કહેતા.) આશ્રમે વિદ્યાભ્યાસ માટે ગયા હતા ત્યારે તેમને સુદામા નામના રંક બ્રાહ્મણ સાથે ગાઢ મિત્રતા બંધાઇ હતી. જેમની પાછળથી ભગવાને દરિદ્રતા મટાડી હતી.

૩૮—એ ત્રણેએ ગુરૂની સેવા કરી સારી રીતે વિદ્યાભ્યાસ કર્યો હતો. બહુ કષ્ટો વેઠ્યાં હતાં. એક વખત ગુરુપત્નીના કહેવાથી ભર વરસાદમાં જંગલમાંથી લાકડાં માથે મૂકીને આણી આપ્યાં ગુરૂને વાત જાણ થતાં સધળી વિદ્યા તાજી રહેશે એવી આશીષ દીધી હતી.

૩૯—વિદ્યાબ્યાસ કરી ઘેર જતી વેળા ભગવાને ગુરુદક્ષિણામાં ગુરુપત્નીની આગળથી તેમના પુત્રને જીવતો કરી લાવી* આપ્યો.

૪૦—ધૃતરાષ્ટ્ર રાજાને ત્યાં હીલચાલ જોવાને ભગવાને પોતાના અનુચર અકુરજીને મોકલ્યા.

૪૧—કસના મરણથી શોક કરતી તેમની રાણીઓ અસ્તિ અને પ્રાપ્તિ પોતાના પિતા જરાસંધ પાસે જઈ સઘળાં દુઃખની વાત કરી. પોતાના જમાઇનું વેર રાજવાને તેણે ચાલ્લે ૫૨ ૧૭ વાર ચઢાઈ કરી, પણ તે દરેક વખતે હારી પાછો ગયો.

૪૨—ભગવાને પોતાની રાજધાની ગોકુળ બદલી દ્વારકામાં કરી.

૪૩ -- ભગવાનની ધર્ષા કરતા એવા કાલયવનને મુચકુંદની દૃષ્ટિથી બાળી નાંખાવ્યો.

૪૪—પાંડવોને ભગવાને લાખના ઘરમાંથી બળતા ઉગાર્યા.

૪૫—ભગવાનને ૧૬૧૦૮ રાણીઓ હતી. તેમાં મુખ્ય રાણીઓ આઠ હતી. બાકીમાંની ઘણીખરી તો પ્રેમધેલી થએલી ગોપ કુમારીઓ ભક્ત થઈ પરણીને રાણી રૂપે રહી હતી.*

૪૬—ભગવાન મુખ્ય રાણીઓ સાથે કેવી રીતે પરણ્યા તે નીચે પ્રમાણે:—

દ્રૌપદી પૂછે છે—

* ગુરુપત્ર પ્રભાતપાઠની ભત્રા કરવા ગયો હતો. ત્યાં સમુદ્રમાં દુબી ગયો હતો.

x વધુ માટે જુઓ શ્રી ૦ મા ૦ ૬૦ સંધ અ ૦ ૮૩

सगवान श्री कृष्णयंद

यदा यदा हि धर्मस्य ग्लानिर्भवति भारत ।
अभ्युत्थानमधर्मस्य तदात्मानं सृजाम्यहम् ॥

કંસવધ

૧-રૂકિમણી+ કહે છે—હું રૂકમી રાજની બેન થાઉં મને શિશુપાળ સાથે પરણાવવા મારા ભાઇને બીજા રાજઓએ બહુ સમગમ્યો હતો. છતાં બધા રાજઓ દેખતાં ભગવાને માફ હરણ કરી મારી ઇચ્છા પાર પાડી હતી. એવા ભગવાનના ચરણનું પૂજન મને નિત્ય પ્રાપ્ત થયે.

૨-સત્યભામા—સત્યાજિત રાજની હું પુત્રી થાઉં મારા કાકા પ્રસેનના મરણથી દુઃખ પામેલા મારા પિતાએ મૂકલાં તહેમ-તને મટાડવા સાફ ભગવાને રીજના રાજને જીતી મણિ લાવી મારા પિતાને આપ્યો. મારા પિતાએ પોતાનો અપરાધ મટાડવાને કૃષ્ણ ભગવાનને માફ તેમજ તે મણિનું દાન આપ્યું. એવા શ્રી ભગવાનની મને સેવા મળી.

૩-જાંબુવતી (જાંબવતી)—મારા પિતાએ શ્રી કૃષ્ણને “ પોતાના ઇષ્ટદેવ અને સ્વામી રામચંદ્ર છે એમ નહિ જાણતાં એમની સાથે ૨૭ દિવસ સુધી યુદ્ધ કર્યું. પછી “ સાક્ષાત્ રામચંદ્રજી આ છે ” એવી પરીક્ષા થતાં મારા પિતાએ પગે પડી મારી માગી. તેના બદલામાં પ્રસેનના મણિનું તથા મારું દાન આપ્યું. એવા શ્રી ભગવાનની હું દાસી છું.

૪-કાલિન્દી—સુયંદેવની હું પુત્રી થાઉં મને પોતાના ચરણના સ્પર્શની ઇચ્છાથી તપ કરી જાણીને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન પોતાના મિત્ર અર્જુન દ્વારા મળીને જોણે માફ પાણિગ્રહણ કર્યું તે ભગવાનની હું નિત્ય સેવા કરું છું.

+ રાધા પણ કહેતા હોય જોઇએ ભાગવતમા રાધા નામ જણી નથી

૫ મિત્રવિંદા—દુર્યોધનના કલામાં ચાલનારા એવા માલવના (માળવાના) રાજા વિંદ અને અનુવિંદ મારા ભાઇઓ થાય. કિકિમણીની માફક ભગવાને મારું હરણ કરી મારી સાથે પરણ્યા. એવા ભગવાનના ચરણ ધોવાનું કામ મને પ્રત્યેક જન્મમાં મળજો.

૬—નામજિતિ (સત્યા)—કોસલદેશના નમજિત રાજા મારા પિતા થાય. તેણે રાજાઓના બળની પરીક્ષા લેવાને માટે ૭ સાંઢ પાળ્યા હતા. તેને કોઈથી બંધાયા નહિ, આખરે ભગવાને તેમને રમત માત્રમાં બાંધ્યા. તેથી મારા પિતાએ મારું દાન દીધું. તે ભગવાનનું દાસત્વ તથા તેમને માટે સુંદર માળા ગુંથવાનું મને નિત્ય પ્રાપ્ત હોવ.

૭—ભદ્રા—“મારા પિતાએ હું કે જેનું ચિત્ત ભગવાનમાંજ લાગ્યું હતું.” એવા શ્રીકૃષ્ણને યોદ્ધાવીને સખીઓ સહીત મને આપી. પ્રત્યેક જન્મમાં એવા ભગવાનના ચરણનાજ સ્પર્શ મને મળજો, અને તેમનું જમરાં વધેલું અન્ન નિત્ય જમવાને મળજો.

૮—લક્ષ્મણા—ભદ્રદેશના રાજા બૃહત્સેન મારા પિતા થાય. હું દ્રૌપદી ! જેમ તમારા સ્વયંવરમાં મચ્છવેદ્ય રચ્યો હતો. તેવોજ મચ્છવેદ્ય મારા પિતાએ પણ રચ્યો. તેમાં ફેર એટલોજ હતો કે મચ્છને બહાર ફરતો ન રાખતાં એક કલશમાં રાખ્યો હતો. એવા મચ્છને વાંધી ભગવાને મને પોતાની કરી છે. એવા ભગવાનને હું પ્રણામ કરું છું.

એ વિના ત્યાં બીજી રાણીઓ હતી. તે બોલી કે નરકાસુરે દિગ્વિજયમાં જીતી લીધેલા રાજાઓની અમે કન્યાઓ છીએ. તેમણે અમને વિના અપરાધે રોકી મૂકી હતી. એક દિવસ ઈંદ્રનું મણિ

પૂર્વત+ નામનું સ્થળ નરકાસુરે લઈ લેવાથી x તેમણે ભગવાન પાસે આવી રાવ આધી અને તે પાછું મેળવી આપવાને કહ્યું. ભગવાન સત્યભાષા સાથે નરકાસુરના પ્રાગ્જ્યોતિષ નામના પુરમાં જઈ તેને મારી અમને બંધનમૂક્ત કરી અમારી દાસી બાવે રહેવાની માગણી ભગવાને સ્વીકારી. અમને તેણે નિલની દાસી બનાવી એ અમારાં સુભાગ્ય સમજવાં.

૪૭—આઠ પટરાણીઓમાં દરેકને ભગવાનથી દસ, દસ, પુત્રો થયા. એ વગર બીજી સ્ત્રીઓને પણ પુત્રો થયા હતા. તેમાં રૂકમણીનો પુત્ર પ્રદ્યુમ્ન ? સૌથી મોટો હતો. પ્રદ્યુમ્નના લગ્ન તેમના મામાની દીકરી રૂકમાવતી સાથે થયાં હતાં. તે પરથી તે સમયમાં મામા કૌંઠનાં છોકરાં એક બીજા સાથે લગ્નથી જોડાઈ શકતાં એવું જણાય છે હાલમાં હન્દુઓમાં એ રીવાજ બહુ કમી છે. પ્રદ્યુમ્ન ને અનિરૂદ્ધ નામે પુત્ર થયો હતો.

૪૮—બાણાસુરની કુંવરી ઉષાને સ્વપ્ન આવવાથી યોગવિદ્યા જાણનારી તેની સખી ચિત્રલેખા તેમને મન-ગમતા પતિ (અનિરૂદ્ધ)ને દ્વારકામાંથી પલંગ સહિત ઉપાડી લાવી. એ વાત બાણાસુરે જાણતાં તેણે અનિરૂદ્ધને નાગપાસથી બંધાવ્યો, અને દીકરીને આવા કૃત્ય માટે ઠપકો આપ્યો.

+—રાણીઆનુ વંશ વર્ણન માટે જુ પા ઓ. મા. દશ સ્કં. ૬૧
x હાલના મણિપુર પાસે હોતું જાહેર.

૧ દશ૦ સ્કં ૦ અં ૬૧ મે જુઓ તેમા દરેક રાણીઓના પુત્રોના નામે આપેલાં છે.

૪૯—આ વાત શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને જાણતાં મોટું સૈન્ય લઈ પોતાના પૈત્રને છોડાવવા શેષજિતપુર ઉપર ચઢાઈ કરી એથી ભક્તાધીન એવા શંકરને બાણાસુર વતી શ્રી કૃષ્ણ સાથે લડવું પડ્યું. જ્યારે ભગવાને બાણાસુરના ધણા હાથો ર ચક્રવર્તે કાપી નાખ્યા. ત્યારે શંકરે ભક્તને બચાવવા માટે શ્રી કૃષ્ણને કહ્યું. શંકર ભગવાને પ્રહલાદજીને આપેલું વચન^૩ યાદ દેવડાવ્યું. ભગવાને કહ્યું કે એનો ગર્વ ઉતારવાનેજ હાથો કાપ્યા છે. આખરે બાણાસુરે હાર કમુલ કરી પોતાની પુત્રીને અનિરુદ્ધ સાથે પરણાવી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન સર્વ સાથે દ્વારકાં ગયા.

૫૦—ગોકુળમાં આવેલા બળભદ્રે શ્રીકૃષ્ણના કહેવાથી સર્વ ગોપીઓને રાસ રમાડ્યો. રાસ રમતાં મદમાં આવેલાં યમુનાજીને ખેંચ્યાં.

૫૧—ભગવાને કાશીમાં જન્મને પોતાનું^૨ ૨૫ લઈ ખેડેલા પૈંડૂકને તથા તેમના મિત્રોને માર્યા.

૫૨—પિતાનું વેર લેવાને આવેલા પૈંડૂકના પુત્ર મુદક્ષિણને ભગવાને માર્યા.

૫૩—જાંબુવતીના પુત્ર સાંખે સ્વયંવરમાં દુર્યોધનની પુત્રી લક્ષ્મણાનું હરણ કર્યું. તેને કૌરવોએ કેદ કરતાં બળભદ્રે હસ્તિનાપુરને ખેંચી લક્ષ્મણા સાથે સાંખને છોડાવી લાવ્યા.

૫૪—નારદજી શ્રીકૃષ્ણનો વૈભવ જોઈ અજ્ઞયબ થયા. ભગવાને તેમનો રાજીઓ પામે આદરસત્કાર કરાવ્યો. એકએકથી ચઢે એવી

૨ હજાર હાથ વરદાન ૧૩ મળ્યા હતા

૩ “ તારા વંશમાં જન્મેલાને હું મારીશ નહિ ” બાણાસુર પ્રહલાદજીના વંશનો હતો.

રાણીઓને જોઈ નારદજી અમનચમ થયા. ભગવાને તેમને દરેક રાણીના વૈભવ જોવાને મોકલ્યા. કોઈ કોઈએ ભગવાન સ્નાન સંધ્યા કરતા જણાયા, તો કોઈ કોઈએ દાન આપતા જણાયા, કોઈ કોઈએ પુત્રોને રમણતા દીધા, તો કોઈ કોઈએ રાણી સાથે રાસ રમતા જોયા. રાણીઓને પણ જીદાં જીદાં કામથી ભગવાનની સેવા કરતી જોઈ નારદજી આનંદ પામ્યા. આ પ્રમાણે ભગવાનની લીલા જોઈ નારદજી ચાલ્યા ગયા.

૫૫—જ્યારે યુધિષ્ઠિરે રાજસૂય યજ્ઞ કર્યો, ત્યારે તેણે સર્વ રાજાઓની સંમતિથી પ્રથમ પૂજા શ્રીકૃષ્ણની કરી. શિશુપાલાદિ રાજાઓએ વિરોધ દર્શાવી ન જાજે એવાં વચન ઉચાર્યાં. આથી ભગવાને સર્વ રાજાઓ દેખતાં તેમને માર્યાં.

૫૬—ભગવાને યોગમાયા જાણનારા એવા શાલ્વ રાજાનો તથા શૌભ નામના વિમાનનો નાશ કર્યો.

૫૭—શિશુપાલ, શાલ્વાદિને મારતાં તેમનો મિત્ર દંતવૃક અને તેનો ભાઈ વિદુરથ મોટું સૈન્ય લઈ તેનું વેર વાળવાને ભગવાન સાથે લડવા આવ્યા. તેનો ભગવાને નાશ કર્યો.

૫૮—બ્રાહ્મણોના યજ્ઞનો ભંગ કરનાર બલ્લભને બલભદ્રે માર્યો.

૫૯—ભગવાને ધનની લાલચથી પોતાને ઘેર આવેલા સુદામાજી નો સારી રીતે સત્કાર કર્યો તથા તેનું દરિદ્ર ફેડ્યું.

૬૦—બળભદ્ર તથા કૃષ્ણભગવાનના દર્શન કરવાને સધળા ઋષિઓ આવ્યા. તે સર્વેને સારી રીતે સત્કાર્યા, અને એ ચાર દિવસ વધુ રાખી વસુદેવે વિષ્ણુયાગ કર્યો.

૬૧-વસુદેવ બોલ્યા:—હે કૃષ્ણ ! હે બળદેવ ! તમે મને જગતમાં પુત્રરૂપે જાણ્યો છો. ખરા પણ “જેમાં જેણે, જેણે કરી, જેથી, જેનું, જેને સાર, જેને, જે, જેવી રીતે અને જ્યારે આ જગત રિચિતિ પામે છે, અને રિચિતિ પમાડવામાં આવે છે તે સર્વ રૂપ ભોગ્ય અને ભોક્તાના નિયંત્રા સાક્ષાત્ નમેજ છો” એમ કહી પોતાના પુત્રોની માગણી માટે ગુરુના પુત્રને લાવી આપ્યાની યાદ કરાવી. દેવકીજીએ પણ પોતાના પુત્રોની માગણી કરતાં બન્ને ભાઈઓ સુતલપાતાળમાં ગયા. જ્યાં બધી રાત્ર પાસેથી તેમને લાવી આપ્યા. જ્યે પુત્રોના નામો:—

સ્મર, ઉદ્દગીથ, પરિષ્વંગ, પતંગ, ક્ષુદ્રભૂત અને ધૃણી.

૬૨-અર્જુનને ભગવાનની સલાહથી ત્રિદંડી સન્યાસીનું રૂપ લઈ દ્વારકામાં જઈ, ત્યાં ચાતુર્માસ રહી બળભદ્રની ના મરણ છતાં તેમની બેન સુભદ્રાનું હરણ કર્યું.

૬૩-ભગવાન મિથિલાનગરીમાં જઈ ભક્ત શ્રુતદેવ* તથા જનકને† ત્યાં જઈ એકી વખતે દર્શન આપી રાજ કર્યા.

૬૪—જ્યારે કૌરવપાંડવ વચ્ચે યુદ્ધ થયું, ત્યારે અર્જુનની માગણીથી ભગવાન+ પાંડવોના પક્ષમાં ગયા, અને દુર્યોધનની માગણીથી સર્વ સૈન્ય તેમને મદદમાં આપ્યું. કુરુક્ષેત્ર આગળ ભારે યુદ્ધ થયું, તેમાં સર્વ કૌરવો મરાયા, અને પાંડવોનો જય થયો. ત્યારથી કળિયુગનો આરંભ ગણાય છે. યુદ્ધ સમયે અર્જુનને પોતાના

* એ બ્રાહ્મણ હતો. † બીજું નામ બલ્હન હતું.

+ વગર હથિયારે લડવાની સરતે.

કાકાના દીકરાઓ તેમજ સગાંસંબંધીઓ સાથે રાજ્યસુખ માટે લડવું ગમ્યું નહિ. વૈરાગ ઉપજોડો જોઇ સારથી બનેલા ભગવાને કેટલાંક તત્વોનો ટુંકમાં બોધ આપ્યો. તે તત્વો આલમની પ્રજાને માનનીય થઇ પડ્યાં છે. તેના સંગ્રહને ભગવદ્ગીતા કહે છે. તેનો લોકો નિત્યપાઠ કરે છે. હિન્દુઓનું તે પવિત્ર પુસ્તક છે.

૬૫—છેવટે ભગવાને ચુકિતથી ઋષિઓ પાસે શાપ અપાવ્યો. જેથી યાજ્ઞવે પ્રભાસ 'પાટણ આગળ દારૂ પીને માહોમાંહે લડી મુઆ. તેમાં માત્ર અનિરૂદ્ધનો પુત્ર વજ્રનાભ બચી ગયો હતો. જેણે પાછળથી પોતાનો વંશ ચલાવ્યો. ભગવાન એક ઝાડ નીચે સમાધિ લઈ વૈકુંઠમાં ગયા હતા.

જેશીઆઈના મુ. ગિરિજાશંકરનો પણ હું આભારી છું. કારણ એમણે નવા બ્લોકો ફેટાઓ માટે તૈયાર કરી બીજાઓ કરતાં કીકાયત ભાવે આપ્યા.

૯. બુદ્ધ ભગવાન

૪. સ. પૂર્વે કાશીની ઉત્તરે આવેલી કપિલવસ્તુ નગરીમાં ઉક્ષવાક્ર વંશથી ઉતરી આવેલા શુદ્ધોદન નામે રાજા રાજ કરતો હતો. તેમને ત્યાં ઇશ્વરના અવતાર રૂપ, બૌદ્ધ ધર્મને સ્થાપનાર ગૌતમ ભગવાનનો જન્મ થયો. (ઇ. પૂ. ૬૨૩) નાન પણથીજ ગૌતમની ધર્મ ઉપર આસ્થા ધણી હતી. તેમને જીવહિંસા ગમતી નહિ. રાજકુંવર હોવાથી એ પોતાના અનુચરો સાથે શિકારે જતા પણ દયાળુ સ્વભાવ હોવાથી વગર શિકારે પાછા ધરે આવતા. જો કોઈ માણસ શિકાર કરતો કે કોઈ પણ જીવની હિંસા કરતો તો તેને આખા જીવન પર્યંત તેમ નહિ કરવાને ઉપદેશ આપતા. સાધુ વૃત્તિવાળા ગૌતમ ભગવાનને સારી થાનાની ઈચ્છા મૂળથીજ ન હતી. તો પણ તેમના પિતાએ ૨૫ મે વર્ષે ગોત્રા [યશોધરા] નામની સદ્ગુણસંપન્ન અને રૂપવાન કન્યા સાથે લગ્ન કર્યું તેનાથી તેને પાંચ વરસ પછી એક પુત્ર થયો.

ગૌતમ ભગવાને ગૃહસ્થાશ્રમ તજવાનો વિચાર કર્યો. એ રાત્રે બાળક પુત્ર, જીવાન સ્ત્રી અને વૃદ્ધ માળાપને તજીને ચાલવા માંડ્યું. તેમના મનના વિચારોના ઉભરા રસ્તે ચાલતાં કાઢવા માંડ્યા. મારે શું કંવું જોઈએ ? એ તેમનો ઉભરો હતો. તેણે વિચાર્યું કે ગમે તેટલાં સંકટ લાલે પડો પણ આ જગતમાં સર્વત્ર પાખંડી ધર્મને નાબુદ કરી જગતને સર્વમાન્ય એવો ધર્મ પ્રચાર કરવો. એ પરથી બુદ્ધ ભગવાનના મનમાં દૃઢતા, આસ્થા, દયા અને આત્મસંયમે કેટલી જડ

ધાત્રી હતી એ જણાઈ આવે છે. તે ફરતાં ફરતા વનમાં જઈ અદ્યા
 ત્યાં તેણે ધણું કષ્ટ વેડી ૭ વર્ષ સુધી ભારે તપ કર્યું. પણ તેથી
 તેને કાંઈ લાલ જણાયે નહિ. શી રીતે જણાય ? તેને તો જગતનું દુઃખ
 મટાડવું હતું ત્યાર પછી તેમણે આખા ભારતવર્ષમાં ફરી ધર્મ
 શાસ્ત્રોત્તુ જ્ઞાન મેળવ્યું. સારી રીતે જ્ઞાન મેળવ્યા ભાદ તેમણે ઉપદેશ
 આપવા માંડ્યો. આ સમયે તેની ઉંમર ૩૬ વર્ષની હતી.

જ્યાં જુઓ ત્યાં અધર્મ પ્રવર્તેલો જોઈ તેમના મનને બહુજ
 દુઃખ થતું. દેશમાં અનેક પંથોએ ધર કર્યું હતું. મૂળનો બ્રાહ્મણ
 ધર્મ સારો ગણાતો હતો પણ આ સમયે એ ધર્મના તત્ત્વો સમજ-
 વનારા વિદ્વાનો ન હતા. બિચારો એ ધર્મ રાખમાં દબાએલા અગ્નિ
 જેવી સ્થિતિમાં હતો. ગૈતમે એ બધા પંથોમાંથી સાર સાર કાઢી
 તથા દેશકાલને અનુસરી એક નવા ધર્મનો ઉપદેશ દેવા માંડ્યો.
 પ્રથમ તેમણે કાશી નજીક જઈ ઉપદેશ કર્યો. ત્યાં તેના ૭૦ શિષ્ય
 થયા. પછી કાશીમાં ઉપદેશ કરી મગધમાં શિષ્યો સહ ગયા. તે સમયે
 ત્યાં બિંબીસાર નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો તેને ઉપદેશ દઈ
 શિષ્ય કર્યો.

ત્યાંથી કપિલવસ્તુ જઈ પોતાના માતાપિતાને અને સ્ત્રી પુત્રને
 ઉપદેશ આપી પોતાના નવા ધર્મમાં દાખલ કર્યા. એ પ્રમાણે તેમણે
 આખા ભરતખંડમાં ફરી ઉપદેશ કરી ઘણા માણસોને પોતાના મતમાં
 આણ્યાં. ઘણાખરા રાજાઓ એ ધર્મમાં દાખલ થવાથી તેમની
 પ્રજાએ પણ એ ધર્મ સ્વીકાર્યો. એથી દેશમાં લડાઈ ટંટા થતા મટી
 ગયા અને આખા હિન્દમાં સલાહશાંતિ પ્રસરી રહી.

૨ વૈશાલીનગરમાં અરાડ કોલાપ નામે મહાન પંડિતને શ્રુ કર્યા હતા.

બુદ્ધ લગવાને ૪૪ વર્ષ સુધી સર્વ સ્થળે ફરીને લોકોનાં દુઃખ મટાડ્યાં. એ ઇ. સ. પૂર્વે ૫૪૩માં નિર્વાણ-મોક્ષ પામ્યા.

એ ધર્મના બુદ્ધે એવાં ઉંડાં મૂળ નાખ્યાં કે તે વડનાં મૂળની માફક દેશ દેશમાં ફેલાયાં. તે વૃક્ષની ઘણી વડવાઇઓમાંથી નવાં વૃક્ષો બન્યાં. પરદેશમાં પણ એ ધર્મ ફેલાયો. આપણા દેશમાં એ ધર્મ રહ્યો નથી. પરંતુ તેની ખ્યાતિ સાંભળીએ છીએ. મઠો-ગુફાઓ બેઠ હેરત પામીએ છીએ.

અશોક રાજાએ તથા સિથિચન રાજા કનિષ્કે બૌદ્ધ ધર્મને રાજ્યધર્મ બનાવીને પૃથ્વીના મોટા મોટા ભાગમાં ઉપદેશકો દ્વારા ફેલાવ્યો હતો.

બુદ્ધના મુખ્ય સૂત્રો:—

(૧) જાતિભેદ ખીલકુલ રાખવો નહિ.

(૨) સર્વ મનુષ્યો સરખાં છે. તેમાં ઉંચો નીચો કાઈ નથી.

(૩) દરેક પોતાના કૃત્ય પ્રમાણે મોક્ષગતિને પામે છે. માટે સદ્ગુણને સેવવા અને દુર્ગુણ તજવા.

(૪) દરેક માણસે દેહદમન કરી—ઉપવાસો કરી મનને આત્મ-સંયમ પાળવાની ટેવ પાડવી.

(૫) દરેક માણસે મન-વાણ્ણી-અને કર્મ શુદ્ધ-પવિત્ર રાખવાં.

(૬) દરેક ખીજા જીવો પર હેત રાખી, સર્વ જીવોને સરખા ગણી લેમનું પાલન કરવું.

(૭) માંસાહાર તજવો, કુદરતી રીતે ઉત્પન્ન થએલોજ (અન્ન વનસ્પતિ વગેરે) અહાર લેવો.

(૮) જીવહિંસા કરતી કે કરાવતી નહિ.

(૯) અન્યાયથી ધન મેળવવું નહિ.

(૧૦) અસત્ય બોલવું નહિ. સત્યજ્ઞ બોલવું.

(૧૧) બુદ્ધિ બ્રહ્મ થાય એવો તામસી ખોરાક ખાવો નહિ.

બીજાં આઠ પગથીયાં.

સત્ય વિચાર, સત્ય મનન, સત્ય વચન, સત્યાચાર, સત્યજીવિકા,
સત્ય વ્યવહાર, સત્ય સ્મરણ અને સત્ય ધ્યાન.

બુદ્ધના મુખ્ય ૧૨ શિષ્યો.

અજ્ઞાત કૌડિન્ય, અશ્વજીત, સારિપુત્ર, મૌદ્ગલ્યાયન, મહાકાશ્યપ
મહાકાત્યયાન, અનિરુદ્ધ, ઉપાલી, પિંડોલા ભારદ્વાજ, કૌસ્થિલ,
રાહુલ અને પૂર્ણ મૈત્રેયાણી પુત્ર.

તે સમયના ઐશ્વર્ય ધર્મના દેશો:—+અરતખંડ. તિબેટ, ચીન
તાર્તરી, જાપાન, બ્રહ્મદેશ, શિઆમ, જાવા, લંકા વગેરે.

હાલમાં આખી દુનિયામાં પહેલે નંબરે ઐશ્વર્યોત્પાતી વસ્તી છે.
આસરે ૪૫ કરોડ માણસની ગણતરી છે.

+ હિન્દમાં એ ધર્મ લગભગ ૧૦૦૦ વર્ષ સુધી ચાલ્યો. પછી તેમ
પણ પાખડ વધી જતી જમદગુરુ રાક્ષસાદિ પુનઃ થયેલા ધર્મ
ફેલાવ્યો (વેદધર્મ) તે અત્યારે અર્ધજીવિત અવસ્થામાં છે. પથે
જલુજ પડી ગયા છે. પણ વેદધર્મથી અલગ નથી. હાલ પાંખડો
૩૫ સમજોને!

ચાર આપત્તિઓ:—(૧) મરણ વગરનું (૨) રોગ વગરનું
 આરોગ્ય. (૩) વૃધ્ધા વસ્થા વગરનું યૌવન (૪) નાશ વગરના જગતના
 પદાર્થો. આ ચાર આપત્તિઓ પરથી બુધ્ધ લગાવનને વૈરાગ્ય ઉપજ્યો
 હોતો. કરેલાં પાંચ વ્રતો:—અહિંસા, અસ્તેય, સત્ય, મદ્યમાંસનિષેધ,
 બ્રહ્મચર્ય.

બુદ્ધ અવતાર.

બેશી આદિ પ્રિન્ટિંગ વર્કસ, બનારસ, એલ. યુ. બી.

૧૦. કલિક રૂપે ભગવાન.

કળિકાળને ખેસવાને આજે પાંચ હજાર વરસ વીતી ગયાં. તેમાં કળિના ત્રણ હજાર વરસ વી:યે જ્યારે અધર્મ પ્રવર્તી રહ્યો. ત્યારે તેને પુનઃ નવા પાયા પર સ્થાપવાને પ્રભુને યુદ્ધાવતાર લેવો પડ્યો. એ વાત પાછળ વાંચી ગયા. પરંતુ એક વખત જન્મ્યાથી બસ થતું નથી તેમ કળિકાળનો પૂર્વ પ્રભાવ પ્રવર્તશે ત્યારે ભગવાન કલિક રૂપે પ્રગટી અધર્મનો લય કરશે. ક્યારે થશે ? એ કાંઈ સમજાય નહિ. એ તો પ્રભુનો ભક્તજ જાગી શકે. પરંતુ એવી આગાહી છે કે જ્યારે જગતનાં સર્વ લોક પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે ન ચાલતાં સધળે અધર્મનો જય થએલો જણુશે ત્યારે ભગવાનને નવીન યોનિમાં આવવું પડશે. આજે પૃથ્વીના ધણુ ભાગોનાં તમે નજર કરો તો એવા પણ દાખલા જડશે કે ધર્મનું તો ત્યાં નાશજ નહિ. રાજ્ય લેભતી વાનજ શી ! ધન મેળવવા માટે લોકો કેવાં છળકપટ કરી રહ્યાં છે ? આ પણ અધર્મનાં પરિણામ નહિ તો ખીજું શું ?

એ અવતાર પહેલાં મહાત્મા ગાંધીજી જે ૥ કેટલાંકે મહાત્મા જગતમાં સાંતવના કરવાને અવતરેલા જોડશું-અવતરશે. પણ તેની આખી પૃથ્વીમાં સત્તા નહિ ચાલે.

લોકોની વૃત્તિ:—કળિકાળમાં લોકો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર, ઈર્ષ્યા, દંભ, કપટ, રાગ, દ્વેષ, દિંસા, મધપાન, માંસાહાર, અસત્ય વાણી, કુકર્મો આદિ કરશે. બ્રાહ્મણોમાં બ્રહ્મત્વ રહેશે નહિ. ગુરુપદ ખોદ ખેસશે, બને નહિ છાજે એવા ધંધા કરશે. ક્ષત્રિયોમાંથી

શુરાતન નાશ પામશે. સહતાં પશુ આવડશે નહિ. ચવન રાખને તામે રહી ખાઇપીને ચમન ચમનમાં દિવસો ગાળશે પ્રજાની દાદ સાંભળશે નહિ. વૈશ્યો વેપારમાં ફાવશે નહિ. સ્ટ્રાનું જોર વધશે. દશાંશને બદલે દોઢો, બમણો નફો લેશે. ને તેનાં ફળ પોતે જ જોશે. આથી મરીય પ્રજા અન્ન વિના દુઃખી થશે. શુદ્રોમાં તાકાદ કમ થશે. દિવસભર ગુલામ જેવી મજૂરી કરશે છતાંએ પેટ ભરવાને ફાંફાં પડશે. આરંભ તો થએલો સૌ કોઇ નજરે જુએ છે. જ્યાં ત્યાં લોકો દુઃખથી સખડાઇ રહેલા છે. “મહાર્ ને હું” લોકોના મુખમાં તરવરી રહેલું છે. આપણા ધર્મશાસ્ત્રના આધારે પ્રભુ ક્યાં અવતાર લેશે ? તે માટે નીચે પ્રમાણેનું ભવિષ્ય શ્રીમદ્ ભાગવતમાં ભાષેલું છે:—

શંભુલ નામના ગામમાં “વિષ્ણુ યશા” નામના મહાત્મા બ્રાહ્મણના ધરમાં કલ્ક ભગવાન પ્રગટ થશે—જન્મ લેશે. એ કલ્ક ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની આદ્ય બાળપણથી લીલા કરવા માંડશે તેમની વય મોટી થતાં એક સુંદર ઘોડા ઉપર બેસી આખી પૃથ્વી ઉપર ફરીને અધર્મોઓનો નાશ કરશે. એ પ્રમાણે કલ્ક ભગવાન પૃથ્વીમાં વધી પડેલા અધર્મનો નાશ કરી ભાર ઉતારશે.

ત્યારે વર્તમાનકાળમાં કોઇ માણસ ધર્મરહિત થશે તેનો મોક્ષ શી રીતે થશે ? કળિયુગમાં માણસ માત્ર બકિતથીજ સદ્ગતિને પામશે; કારણ કળિયુગમાં બકિતને મુક્તિ કરતાં શ્રેષ્ઠ માની છે. “મનુષ્યનું” ચિત્ત એ જીવને બંધન કરતા છે, અરે મુક્તિને ફલદાયક એવું પણ એજ છે.” જો ચિત્ત વિષયોમાં લાગ્યું હોય તો તે બંધન કરાવે છે, અને પરમાત્મામાં લાગ્યું હોય તો તે જરૂર મોક્ષ

પમાટે છે. “હું અને મહાઈ” એરા અભિમાનથી કામકાંધાદિ ઉત્પન્ન થાય છે. પણ તે બ્યારે એક મિત્તથી શુદ્ધ થાય છે, ત્યારે જ્ઞાન પેદા થાય છે. જ્ઞાન પેદા થવાથી વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય છે એ બન્ને સાથે પેદા થવાથી મન બકિતમાં હીન થઈ જાય છે. બકિતથી મનુષ્ય જરૂર લાભ પામે છેજ-મોક્ષ ગતિને પામે છેજ.

“યોગીઓને સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ માટે સર્વરૂપ ભગવાનમાં બકિત કરવા જેવો કોઈ પણ એક માર્ગ નથી.” સર્વ પ્રકારની આશકિત-ઓને જેઓએ ત્યાગ કર્યો હોય ત્યારે તેઓ સત-સાધુ પુરૂષ કહેવાય છે. વળી પ્રભુની કથાનું નિત્ય પાન કરવાથી, પ્રભુ સેવાથી, ભોક્ત સેવાથી, તીર્થાટન કરવાથી અજ્ઞાન ટળી પરમેશ્વરનાં શ્રદ્ધા, પ્રીતિ અને બકિત અનુક્રમે પેદા થાય છે.

નિર્વિકાર મનવાળાની નિષ્કામ અને સ્વાભાવિક એવી ભગવદ્ બકિત છે. તે વાસનાનો ક્ષય કરે છે માટે તે મુકિત કરતાં પણ ઉત્તમ છે. જે આપણો આત્મા છે. તેજ પુરૂષ છે. એ પુરૂષ જગતની માયાને જોઈ પોતાનાં ખરા સ્વરૂપને ભૂલી જાય છે. આથી આત્માવાળું મૃત શરીર ખોટું દેહાભિમાન ધરી બેસે છે. તેનું ‘અઈ’ કારણ પ્રકૃતિ (અજ્ઞાન) છે. બકિત કરવાનો વિચાર કરવો એ નાસ્તિકો કરતાં ઉત્તમ છે. પરંતુ તેમાં ખરી બકિત રહેલી નથી ખરી બકિત તો તેના વિચારને આચારમાં મુકવી તેમાં રહેલી છે. જુઠો વિચાર કરવો તે તો હવાને પકડવા દોડવું તેવો છે. એવો વિચાર શેખરચ્છીના તરંગોને પણ હઠાવે છે. દરિયાનાં મોજાં જેવો છે. ઘણા માણસો દરોજ પ્રભુબકિત કરે છે-કરતા હશે પરંતુ તે બકિતનું ‘અઈ’ આચરણ નથી. પણ ખરા આચરણનું પમથીઉં

કહી શકાય ખરું. એક પગથીઈં ચઢી બીજી પગથીએ જવાય અને એમ આખરે માળપર પહોંચાય. તેમ ભક્તિનાં પણ ધણાં પગથીઆં છે. માળપર જનારાની ભક્તિ તો કાંઈ અલૌકિકજ. તેઓને ત્યાં મમ પડી જતાં પુનઃ નીચે ઉતરવા મન કરતા નથી. શા માટે કરે? ઉપરની તાજી હવા. ઔર આનંદ મૂકીને હેઠળ કાણુ ઉતરે? પણ જે પગથીઆં પર ઉભા છે, તેને તો કદાચ સામેથી કાંઈ અડચણ આવતાં નીચે ઉતરવું એ પડે, અનેચઢેલાં પગથીઆં માટે કરેલી મહેનત વ્યર્થ ગય છે. એ માણસ દુર્ગર પર ચઢવા લાગ્યા. એક માણસ પ્રેમના જ્વાલેશમાં હરખબેર દુર્ગરને શિખરે જઈ ચઢ્યો. બીજો ધીમે ધીમે ચઢતો હતો. તે રસ્તામાંજ ઘાટી ગયો ને ત્યાં બેઠો બેઠો પોતાના મિત્રની સાથે જોવા લાગ્યો. ખુબ ખૂસો પાડી પણ સાબળે કાણુ? પેલા ભાઈને ઉપરની સુંદર હવા મળતાં નીચે ઉતરવું મનજ ન થાય. એમ કરતાં ઉપર ગએલાને પોતાના મિત્રની સાથે સંભળાતાં તેની પાસે ગયો અને જાને વાતના ગપાટા મારતા ઘેર ગયા. આવા પ્રકારની નિશ્ચયોવાળી ભક્તિ ઘણાખરા કરે છે. તેથી અત્રે લખવું પડ્યું છે હું પણ તેવોજ છું. આ પ્રમાણે કળિકાળની કથા છે માણસ જેવાં કર્મ કરે છે તેવાંજ ફળ ચાલુકાળમાં લોકો નજરે જુઓ છે.

કેટલીક હકીકત.

કૃતમાલા નદી—દ્રવિડ દેશમાં આવેલી હતી.

સપ્તર્ષિ—કશ્યપ, અત્રિ, જમદગ્નિ, બારદાજ, પુલહ, વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્ર.

ઋતુઓ—છછે-હેમંત, શિશિર, વસન્ત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા અને શરદ.

કિષ્કિંધા—મહેસુરનો ઇશાન તરફનો પ્રદેશ.

ગોવર્ધન પર્વત—મથુરા અને વૃંદાવન નજીક આવેલો છે.

મહેન્દ્રાચલ—મહાનદી અને ગોદાવરીની વચ્ચે આવેલો પૂર્વઘાટ.

મગધ—બિહાર પ્રાન્ત.

કોસલ—અયોધ્યા પ્રાન્ત.

મરુદેશ—મારવાડ.

લોક—મુખ્ય લોક ત્રણ છે, સ્વર્ગ, પૃથ્વી ને પાતાળ. પણ એકંદરે ૧૪ લોક ગણાય છે. પૃથ્વી ઉપરના સ્થાન નીચેના સ્થાન.

પૃથ્વી ઉપરના—ભૂઃ ભૂતઃ સ્વઃ મનઃ જનઃ તપઃ અને સત્ત્વ કે અહરોક્.

પૃથ્વી નીચેના—તળ, પિતાળ, સુતળ, રક્ષાતળ, તમાતળ, મહાતળ અને પાતાળ.

ક્ષીર સાગર—હાલનો શ્વેતસમુદ્ર.

પૂર્વે ગણાતા સાત સમુદ્ર—

(૧) ક્ષારૌદક=હિન્દી મહાસાગર. (૨) ક્ષીરૌદક=દૂધ જેવો શ્વેત સમુદ્ર. (૩) દધી મંદૌદક=ઉત્તર મહાસાગર. (૪) ધૃતૌદક=ધી જેવો પીળો સમુદ્ર. (૫) ધક્ષરસૌદક=શેરડીના રસ જેવો રાતો સમુદ્ર. (૬) સુરૌદક=(સુરા=હાર) હાર જેવો કાળો સમુદ્ર. (૭) શુદ્ધૌદક=સ્વચ્છ પાણી વાળો સિંધુ નદ (કેટલાક ગંગા નદીને પણ ગણાવે છે.)

ત્રિધિલાનગરી } =અયોધ્યાની પૂર્વે અને નેપાળની દક્ષિણે એ
જનકપુર }
શહેર આવેલું હતું. જનક રાજની રાજધાની.

ત્રિષિક્કિધાનગર—ત્રિષિક્કિધાની રાજધાની.

કુરુક્ષેત્ર—પાણ્ડુપત.

કપિલ વરતુ નગરી—દુલ્હન રાજની રાજધાની કાશીથી ઉત્તરે
૧૦૦ માઇલ પર આવેલું હતું.

શંભલ—એ ગામ દક્ષિણ હિન્દમાં આવેલું છે એવું એક જણે
કહ્યું હતું.

રાજઅહનગર—મગધની રાજધાની.

હસ્તિનાપુર } =દિલ્હી.
ઇંદ્રપ્રસ્થ }

ગિરિવ્રજ—જરાસંધની રાજધાની. એ શહેર મગધમાં આવેલું હતું.

મંદરાચલ—ક્ષીરસાગર નજીક

મેરુ—સુમેરુ પણ કહેવાય છે. કેટલાક વિંધ્યાચળ નજીક ગણાવે છે. પણ ખરી રીતે તે મંદરાચલ નજીક આવેલો હોવો જોઈએ.

વિદેહનું રાજ્ય—મિહારનો ઉત્તર ભાગ અને નેપાળનો દક્ષિણ ભાગ.

પ્રાગ્જ્યોતિષપુર—ભુતન નજીક આવેલું નરકાસુરનું રાજધાનીનું નગર.

શોણિતપુર—આણાસુરની રાજધાની. હાલના મથિપુર નજીક એનું રાજ્ય આવેલું હોવું જોઈએ.

વેશાલીનગર—હાલના બ્રહ્મીનારાયણ આગળ એ નગર આવેલું હતું.

દ્રવિડદેશ—મદ્રાસનો ઉત્તર ભાગ અને પશ્ચિમનો પ્રદેશ.

વારાણસી—(બનારસ) કાશી.

ભદ્રદેશ—મિસર.

વચનામૃત (ગદ્યપદ્યમાં)

મીરાંબાધ:—

“બોલમા બોલમા બોલમારે રાધાકૃષ્ણ વિના ખીણું બોલમાં.”

*

*

*

“મુખ છે તમારા શરણમાં હો સમજીઆણ;

એ મારા બહાણએ દહું કરણમાં હો સમજીઆણ.”

*

*

*

“ગોવિંદો પ્રાણુ દમારોરે, મને જગ લાગ્યો ખારોરે.”

તુલસીદાસ:—

“અમલ કરકે કરે ધ્યાન,

ગૃહી હોકે ખતાય માન

જેગિ હોકે કુરે ભગ,

તુલસી કહે એ નિ ઇ કલેકા હગ.”

અર્થ—જાગ ગાંગ આદિની કેફ કરીને ધ્યાન ધરવું, સંસારી થઇ જગત વિચી કહેવું અને યેગી થઇ સ્ત્રી લાંગ કરવો એને તુલસીદાસે કલેકાનના હગ દહ્યા છે. મતલબકે એ પ્રમાણે કરવું વ્યર્થ છે.

ભોજો લગત—

“મૂં ખો માની રહો મારે તેમાં કોઇએ નથી તાર”

*

*

*

“ભકિત શિક્ષ તાણું સાટું રે, આગળ વસમી છે વાટું”

ધીરો ભગત—

“જમજીવન મને મોહન મળીયારે, જન્મ મરણના
 x x મારા ફેરા ટળીયારે”
 “અંતે સંતને તેડાવેરે, હરિનું ભજન કરવા,
 કરમાં માળા ઝાલીરે, મુરખ જમારે સુતો મરવા—અં.
 નાનપણે ધર ધંધામાં ધાયો, જુદપણે હરિગુણ ગાય,
 ધર લાગ્યું ત્યારે કુવો ખોદાવે, એ અગ્નિ કેમ ઝોલવાય;
 જીતી ખાજ હાર્યોરે, પથરને નાવે ખેડો તરવા” —અં.

દેવાનંદ—

“અંતે જીવું છે એકલું, સંગે આવે ન કોય;
 માત પિતાને બાધ દીકરા, નારી કુટે કુટે છે રાય” —અંતે.
 * * *
 “પ્રભુ બજી લેને પ્રાણીયા, ધન દોલત ને નાર;
 નેને તજી જીવું એકલાં, મગું કુટુંબ સંસાર” —પ્રભુ

અહ્યાનંદ—

“પ્રભુ સાથે કરનેરે, મેલી દેને મોહ અભિમાનરે,
 દિન ઝાઝા નથી રહેવું રે, આ દેહમાંરે હૈયા કુટા જ્ઞાને
 થાય છે હેરાનરે” —પ્રભુ

સુકતાનંદ—

“શ્રી રાધાવર રસિક પ્રભુ, કૃષ્ણદેવ સુખકંઠ;
વિધ્ન વિનાશક કષ્ટહર વંદુ સદા જગવંદ.”

ગવરીબાઈ—

“હરિનામ ખીનારે ઝોર ખેલના કયા,
હરિકથા ખીના ઝોર સૂનના કયા;
સુખસાગર શામળીયો ત્યાગી કુપડાખમે ડોલના કયા—
આત્મા અખંડ આવે ન જાવે, —હરિ.
જન્મ નહિ તે શીર મરના કયા—હરિ
ગવરી બ્રહ્મ સદૃશ મે જાન્યા,
જાન્યા તો તો જદ ખેલના કયા”

રામળક્ષ્મણ—

“રામ જપ, રામ જાજ, રામ સાથે રનેહ કર;
રામજીને રીઝવીને, રામ રાખ્ય મનમાં”—રામ.

*

*

*

“જપે રામનું નામ, ફૂત લખ જોજન નાસે;

” ” ” વાસ વૈકુઠે વાસે;

” ” ” દોહલાં દેહવટ જાયે;

” ” ” અગર જળ શીતળ થાયે;

નામ જપતા જેહ જન, લજ્જા કોણુ લોપી શકે;

શ્રી ધાવ વાગે નહિ. રામ જો હૃદે રખે.”

નરસિંહ મહેતા—

“જહુપતિ નાથ તે, મિત્ર છે તમતણા, જાઓ વેગે કરી કૃષ્ણ પાસે;
પ્રીત પૂરવતણી, હેત ધરશે હરિ, મનના મનોરથ સફળ થાશે.”

*

*

*

“ચાલીયો વાટમાં, જ્ઞાનના ધાટમાં, મિત્ર મોહનતણું, નામ લેતો;
ધન્ય એ નાર અવતાર સફળ કર્યો, કૃષ્ણ હે કૃષ્ણ મુખ એમ કહેતો.”

*

*

*

“ઝાલાને જેતાંએ મદારી જુખલડી બાંગી.”

*

*

*

“પક્ષાપક્ષી ત્યાં નહિ પરમેશ્વર, સમદ્રષ્ટિને સર્વ સમાન”

*

*

*

“ભૂતળ ભક્તિ પદારથ મોટું, અલ્પલોકમાં નાહિરે”

*

*

*

“હરિ હરિ રટણુ કર, કઠણુ કળિ કાળમાં, દામ બેસે નહિ કામ સરસે;
ભક્ત આવીન છે, સ્વામ સુદર સદા તે તારાં કારજ સિદ્ધ કરશે”—હરિ.

*

*

*

“સમરને શ્રી હરિ મેલ મનતા પરી, જેને વિચારીને મૂળ તારું;
તું અધ્યા કોણુને, કોને વળગી રહ્યો, વગર સમજે કહે મ્હારું મ્હારું.”

*

*

*

“અખિલ અલ્પાંકમાં, એક તું શ્રી હરિ, જૂઝવે રૂપે અનંત બાસે.”

*

*

*

“એવારે અમે એવારે એવા, તમે કહો છો વળી તેવારે;
ભક્તિ કરતાં જો બ્રહ્મ કહેશો તો, કરશું દામોદરની સેવારે.”—એવારે.

*

*

*

“હું કઈ હું કઈ એજ અજ્ઞાનતા, શકટનો બાર જેમ જ્ઞાન તાણે.”

*

*

*

॥ હરે રામ હરે રામ રામ રામ હરે હરે ॥

॥ હરે કૃષ્ણ હરે કૃષ્ણ કૃષ્ણ કૃષ્ણ હરે હરે ॥

પ્રીતમદાસ:—

“મજન કરીલે ભાવેરે, ભવ બટકણુ બાગે.

સંસાર સાગર તરતારે, ક્ષણ વાર ન લાગે.

માયા મોહ નિદ્રામાં, ગાફલ શું ઘેરે

પાંચ ચોર વસે પાસેરે, અતમ ધન ચોરે.

અચેત શું ઉંઘે છેરે, જોને આંખ ઉઘાડી.

વેગે વણુશી જશેરે, કાયાની વાડી.”

*

*

“તું તાં તન દેખ તપાસી.

મટે મોહ મમતા, મદ, માયા, તો કાયામાં

કેદાર ને કાશી”-તું તારં.

કાલિદાસ:—

“મક્કન ને હામવાનને, મનમાં વદાયા છે સદા;

મોહ, માયા, લેખ મેલી, રામ સમરે સર્વદા.

*

*

*

“મને વટાલું વહાલું વહાલું દાદા રામજીનું નામ;

મારે અવર દિઘાતણું નથી કાંઈ કામ”-મને.

*

*

*

“ન ભણું વૈકુંઠ નાથ વિષ્ણુ, અવર પુરુષનું નામ;
એ વિષ્ણુ વિદ્યા સકળ તે, કાંઈ ન આવે કામ.”

અખે:—

“ભડન દેખે સધળે ભગવંત, તેને દુખે તો શાના સંત,
ગુનીને નિર્દાશે ઘટે, તે નિત્યે ખેસીને અઘડે;
ભક્તિગુન નોહું એ ખેલ, વંદા જીત અખે કહે વેદ.”

* x x

“હડ કરી ઓળખ્યા હરિ, કાચો જીવ જાણે નિસરી.”

રામકૃષ્ણપરમહંસ:—

“જે ઘરમાં હરિનું નામ—કિર્તન થાય છે તે ઘરમાં કલિનો
પ્રવેશ થઈ શકતો નથી” x x x

“હીલી ભક્તિ તે ઈશ્વરને પસંદ નથી. જળમાં ડુબડી મારતા
જેમ પ્રાણુ આકુળવ્યાકુળ થાય છે તેજ પ્રમાણે ભગવાનને માટે
પ્રાણુ આકુળ વ્યાકુળ થશે ત્યારેજ તેનાં દર્શન થશે.

* * *

“જેમ લાકડાનું સીતાફળ અને માટીનો હાથી જોનાં સાચા
હાથીની અને સાચાં સીતાફળની કલ્પના થાય છે તેજ પ્રમાણે મૂર્તિનાં
દર્શન કરવાથી ઈશ્વરનું ગુણ થાય છે.”

દયારામ—

“ચિત્ત તું શિદ્ધને ચિંતા ધરે, કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે-ટેક
સ્થાવર જંગમ જડ ચૈતનમાં, માયાનું બળ કરે;
સ્મરણ કર શ્રીકૃષ્ણચંદ્રનું, જન્મ મરણ જાય ધરે—કૃષ્ણને
નવ માસ પ્રાણી કૃષ્ણચંદ્રનું, ધ્યાન ગર્ભમાં ધરે;
માયાનું આપણુ કષ્ટે ત્યારે, લક્ષ ચોરાસી કરે;—કૃષ્ણને

*

*

*

“સાંભળ શિક્ષા તું મન મારી, સાચી કંઠું એક વાત;
મનુષ્યા દેહ દુર્લભ હરિને, જ્યાં લગી તન કુશલાત,
સમો ગયે પસ્તાપશ પાર ક્યાં, ચોરાસી અથડાતાં;
તે કરતાં શું દુઃખ ધણું છે, ધરમાં ગોવિંદ ગાતા.”

*

*

*

“સાચું તે સગપણુરે સમજ મન સ્થામતણું;
બાકી સહુ જીવુંરે, કશું નથી કામતણું;
માત તાત સુત બ્રાત ને ભગિની, સગાં સહોદર સોય;
કુળ કુટુંબ સખા ગોત્રને જ્ઞાતિ, એહમાં તારું છે નહિ કોય.”

પ્રેમાનંદ:—

“મનડું મૂર્તિમાં વળગી રહુંરે, ચિન્તન કરવા ચિત્ત આતૂર;
તરણ મનોહર મૂર્તિ નાયનીરે, રાજ્ય સૌચન, જોખન પૂર”—મનડું.

*

*

*

“મારી પ્રીતિ પ્રાણ આધાર તમ સંગ લાગીરે;
મેં તો અસલ જગતથી નાશ આશા ત્યાગીરે.”

શુભપ્રસાદાસ:—

“પિતા માત સંતાનતે મિત્ર ભ્રાત એ તો સર્વ છે આળપંપાળ વાત;
એમાં અંત કાળે નાવે કાચ કામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ.
ધડીમાં ઘટી જાય આયુષ્ય અલ્પ, ભમંતાં ભમંતાં થયા કોટિ કલ્પ;
માથે મર્ચું કેરી મહા એક ભામ, તે માટે બળે સર્વથા રામ નામ.”

*

*

*

“ધણા પૂન્યના ભાવથી દેહ પામ્યાં, હસંતાં રમંતાં સુખે દીન વામ્યાં;
ગયા નાચનું નામ તો સદ્ય ચૂકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી.
બણ્યા શાસ્ત્ર સિદ્ધાંતની સર્વ વાત, નથી ઓળખ્યા શ્રી તમે પ્રાણનાથ;
વિવેકી થઈ કાં કરો બુદ્ધિ ટુકી, બળે રામને કામને દૂર મૂકી.”

*

*

*

“તમે અવતર્યા લક્ષ ચોરાસીવાર, નથી પામીયાં તોય સંસાર પાર;
માટે આ સમે જાપ-માળા ધરીને, બળે ભક્ત ભાવે સદા શ્રી હરિને.”

બહાર ખખર.

દુકાં ભક્ત ચરિત્રો નામનું પુસ્તક
અમારા તરફથી બહાર પાડવામાં
આવશે. અગાઉથી આહુક
થનારને પોણી કિંમતે મળશે.
નોંધાવો નામ વહુસો તે પહેસો

દે. છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા.

બહાર ખખર

કુટક અને જથાખંધ વિક્રાયતી દવા વેચનાર.

એમ. જગનનાથની કંપની.

કલુપીઃ-મુરત.

॥ दशावतारनी आरति ।

ऋषदेव जयदेव जय कृष्णा धोषम् । २
 भक्तं पालकं निन्धं यदु वंशा भरणम् ॥ जय०
 प्रथमं साफर ^१ देहं धृतवा ननु रूपम् । २
 वेदानुद्धार इतुमवितं सत्यं वृतम् ॥ जय०
 द्वितीयं यज्ञतनु ^२ धृतं शुकरं प्रलयम् । २
 रसातला दानोता वसुधा वसुधुर्णा ॥ जय०
 तृतीयं कुलिर ^३ स्वरूपं धृतं मंदरं पृष्ठम् । २
 सुधा नव नकारार्थं मधितुं क्षीरं निधिम् ॥ जय०
 तुर्यं नृनिह स्वरूपं भवभीतिं हरणम् । २
 पातुं भक्तं प्रह्लादं दुस्सह दुःखं गणात् ॥ जय०
 पञ्चमो पेन्द्र ^४ स्वरूपं कृतवान्बटुनक्षम् । २
 पातालंबलि भूपं निहितं भक्तं सुतम् ॥ जय०
 षष्ठिद्विजाति ^५ रूपं राजसगुणं युक्तम् । २
 परशु पाणौ धृत्वा निहतं क्षत्रं कुलम् ॥ जय०
 रामं राजिषं नेत्रं रघुकुलं रमणम् । २
 पौलस्त्यं वनदात्रं साता भयहरणम् ॥ जय०
 नागं कृष्णं कलं बलभद्रा वरजम् ।
 वृन्दावनं सन्चारं गोपीजनं रमणम् ॥ जय०
 नवमं बौद्धं धृत्वा मोहिता सुरं वृन्दम् । २
 पाषण्डा मयं खण्डं कृतवान्वेद पथम् ॥ जय०
 दशमं कक्लि रूपं भविता कलि अन्ते । २
 धर्मं स्थापनं कर्तुं दलितां सुरं वृन्दम् ॥ जय०
 नारायणं जयकृष्णं गणदेवीकरं ।

